

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra biblických věd

RNDr. Vladimír Týmík

**POJETÍ CÍRKVE V NESPORNÝCH LISTECH
APOSTOLA PAVLA**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Mireia Ryšková, ThD.

PRAHA 2014

estné prohlá-ení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem *Špojetí církve v nesporných listech apoštola Pavla* napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury.

Rovněž prohlašuji, že jsem jí nevyužil k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

Souhlasím s tím, aby tato práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 22. dubna 2014

RNDr. Vladimír TMík

Bibliografická citace

Vladimír Týmík. Pojetí církve v nesporných listech apoštola Pavla (bakalářská práce). Praha 2014, 48 str., Katolická teologická fakulta UK Praha. Vedoucí práce: doc. Mireia Ryšková.

Počet znaků (včetně mezer): 125 758

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá pojetím církve apoštola Pavla, jak o ní vypovídají jeho nesporné listy. Autor se nezaměřuje na výklad jednotlivých Pavlových výroků o církvi, ale poskytl souhrnný pohled na tuto problematiku. Nejprve objasňuje použití slova *ekklesia* v řeckém a římském prostředí a zejména, jakým ho použil apoštol Pavel. Dále popisuje různé obrazy církve, které se v Pavlových listech vyskytují, a vysvětluje jejich význam pro pochopení jeho smýšlení o církvi. Pozornost je věnována zejména strukturalizaci církve a rozvoje její hierarchie, probíhajícímu za Pavlova života. Pozornost je věnována zejména strukturalizaci v církvi a jednotlivým funkcím v ní, které se za Pavlova života začínaly formovat. V práci je rovněž popsán vztah ke křesťanským obcím, které založil, jeho autorita a požadavky na každodenní život křesťanů. V závěrečné kapitole, která je tvořena celou prací, autor shrnuje základní rysy Pavlova pojetí církve a podotýká, že tyto myšlenky tvoří základ současné ekleziologie.

Clíčová slova

apoštol Pavel, církev, *communio*, bohoslužba, charisma, hierarchie, teologie, ekleziologie, Tilo Kristovo

The Concepts of the Church in the Authentic Pauline Letters

Abstract

This graduation work deals with the concept of the church of Paul the Apostle, as portrayed in his undisputed letters. The author doesn't focus on the explanation of the single Paul's quotes about church, but aims to bring a complex view of the issue. First, it analyses the use of the word *ekklesia* in the Greek and the Jewish environment and the way that the Apostle Paul uses it. Further there are described different images of the church, appearing in the Paul's Epistles, and an interpretation of their importance for the understanding of Paul's vision of the church. The thesis aims attention at the beginnings of the church's institutionalization and the early hierarchy, which has been shaping during Paul's life. The work also depicts Paul's relationship with the Christian communities he founded, the authority and the requirements for daily life he represented for the early Christians. In the final chapter, which represents the core of the thesis, the author summarizes the basic fundamental characteristics of Paul's concept of the church and notices these ideas constitute also the basics of the current ecclesiology.

Keywords

Paul the Apostle, Church, *Communio*, Worship, Charisma, Hierarchy, Theology, Ecclesiology, Body of Christ

Poděkování

Především bych chtěla poděkovat doc. PhDr. M. Ryškové, Th.D. za odborné vedení práce a trpělivost, se kterou se mnou konzultovala jednotlivá témata, dále J. Brofloví, Th.D., S.S.L. za cenné rady a připomínky k metodice práce v oblasti biblické teologie a rovněž své rodině za vstřícnou podporu a pomoc při závěrečných úpravách práce.

Obsah

I. Úvod	2
II. Etymologie slova ekklésia	3
1. Ekklésia ek , fiid a k es an	3
2. Významové rozli-ení v Pavlových listech	4
III. Obrazy církve	5
1. T lo Kristovo	5
2. Církev Boffí	10
3. Setba, Boffí pole	11
4. Stavba	12
5. Chrám	14
IV. Struktura církve	15
1. Partikulární a universální dimenze církve	15
2. Teologická podstata církevního ú adu	17
3. Náznaky hierarchické struktury	18
V. Praktický flivot v církvi	22
1. Jednání k es an v církvi	22
2. Pavlova autorita v církvi	24
3. Vedení církevní obce	26
VI. Pavlova teologie církve	27
1. Církev jako dílo Boffí	28
2. Církev jako communio	30
3. Spole enství Ducha	32
4. P íslu-nost k církvi	35
5. Vztahy v církvi	37
6. Církev a bohosluffba	39
7. Církev a sv t	41
VII. Záv r	43
Seznam literatury	46

I. Úvod

Apo-tol Pavel je bezesporu prvním velkým k es anským teologem. Jeho teologie je však podložena praxí neúnavného misionáře, a tak je ryze praktická, ale zároveň nadčasová a obecně platná. Pro tuto p irozenou symbiózu u ení a životní praxe je velkým vzorem teolog , u itel a kazatel v-ech dob.

O jeho život a spisech existuje ohromné množství odborných publikací a článků a stále je předmětem zájmu biblistů i teologů jiných specializací. Zdá se, že v-ě jifi bylo napsáno, diskutováno, rozebráno do nejmenších detailů, z nejrozličnějších úhlů pohledu a ve všech možných souvislostech. I kdyfi je pravda, že v-ě podstatné ufi bylo patrně zřejmé, přesto tento živý pramen z ejm nikdy nepřestane inspirovat k dalším teologickým po in m. Proto mají podle mého soudu smysl i přehledové práce, v níž se u r itému segmentu Pavlova života nebo jeho u ení.

Tato práce si klade za cíl být stručným shrnujícím pohledem na otázku, jak Pavel církev pojímal teologicky i prakticky. Poskytnout základní orientaci jako východisko k hlubšímu studiu a vdecké práci v této oblasti. Mělo by být i pomocnou pro ty, kteří se zabývají bádáním v jiných oblastech Pavlova působení a pot ebuji rychlý přehled o jeho pohledu na církev.

Úvodem, pro je práce zaměřena jen na tzv. autentické Pavlovy listy¹ je několik. Jedním z nich je omezený rozsah této práce, dalším nutnost u r ité teologické kompaktnosti studované látky a v neposlední řadě také to, že v sedmi autentických listech se dostáváme časově velmi blízko k počátkům utváření církve. Není to pro nás jaký historický sentiment, ale je to důležité pro uvědomění si kořenů a pro nezbytnou reflexi toho, jakými principy byla církev v počátcích utvářena a kterým by měla být věrná i dnes.

Východiskem budou známé obrazy, kterými Pavel popisuje církev: Tělo Kristovo, stavba, pole, setba Boží a další. Obraz je více než prostý popis, rozvíjí lidskou představivost. A toto Pavel, podobně jako mnozí bibliotétoři před ním, inspirovaní stejným Duchem, sledoval: vyjádřit nevyhovující tajemství srozumitelnou formou.

V následující kapitole bude pozornost zaměřena k tomu, jak se toto tajemství uskutečňuje v konkrétních historických podmínkách a formách a strukturách. Pokusím se najít známky formování u r itých funkcí uvnitř církevních komunit, z nichž některé se staly trvalými úřady a v dalších desetiletích a staletích vedly k vytvoření nám známé hierarchie.

Církev ovšem není a nikdy nebyla jen uskupením s u r itou strukturou, řízením a funkcemi, ale především živým společenstvím v Kristu. Proto se zaměřím také na to, co Pavlovy listy vypovídají o tehdejších životech k es anů a jejich problémech, jaké nároky na jejich jednání Pavel vznáší a jaké pro to má teologické zdůvodnění. Mým cílem je alespoň ve zkratce narýsovat plastický a živý obraz tehdejší rodící se církve.

¹ Za autentické neboli nesporné Pavlovy listy (homologúmena) se považují 1 Te, 1K, 2K, Ř, Ga, Fp a Tm. POKORNÝ, Petr a HECKEL, Ulrich. Úvod do Nového zákona. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 213; 655.

Tato práce leží v závěrečné kapitole, v níž jsou shrnuty Pavlovy základní teologické výpovědi o církvi tak, jak vyplývají z jeho korespondence. Přitom jsem si samozřejmě vědom, že tento souhrn nemůže obsáhnout všechny aspekty Pavlova pojetí církve a utváření celou hloubku a sílu Pavlova teologického myšlení v této oblasti.

II. Etymologie slova ekklesia

1. Ekklesia ek, kles a klesan

Je slovo, které se v Pavlov době již používalo v profánním ecké společnosti ve významu občanského shromáždění. Je odvozeno od eckého slovesa *ekkaleo* s přívodním významem svolávat do války, vyskytující se v Bibli již od 5. st. př. n. l. (Ed Kristem).² Postupně nabývalo i odvozených významů svolání věrného lidu v případě ohrožení nebo za účelem projednání důležitých záležitostí obce. Podle zásady ecké demokracie zde měl každý právo slova. Zde byla přijímána zásadní politická a soudní rozhodnutí. Ekklesia musela být řádně ustanovena a měla svá pravidla na rozdíl od shromáždění lidu obecně.³

Josephus Flavius ji používá toto slovo jak ve smyslu politickém, náboženském tak i jako výraz pro obecné, spontánní shromáždění (gathering, assembly).⁴ V každém případě je používáno, a to jak v eckém, tak i v římském prostředí, ve smyslu aktuálního shromáždění a ne trvalé organizace nebo spolku.

V Septuagintě se vyskytuje celkem velmi často jako překlad hebrejského *qahal* pro shromáždění lidu, zpravidla ve vztahu k Hospodinu (Dt 23,9 aj.) či *qahal Yahweh* (shromáždění Hospodina). Spojení *qahal Yisrael*, které se rovněž objevuje, nelze ovšem chápat jako synonymum pro celý izraelský národ.⁵ Ve specifickém významu znamenal shromážděním Izraele v určený den ke slyšení Božího slova na Sinaji (Dt 9,10; 18,16) nebo později na Siónu, kde se měl shromáždit několikrát ročně (Ex 24,13n; 34,24). Jindy se zdá, že Bůh zastupuje v dle lidu (1Kr 8,14.22.55 aj.). Kromě toho se pro označení shromáždění v Septuagintě často používá také výraz *synagoga*, které má prakticky stejný význam.

Také v Novém zákoně nalezneme výraz *ekklesia* celkem 114x, z toho u Pavla 62x.⁶ Církev bývá zpravidla adresátem listu (1K 1,1; Ga 1,1; 1Te 1,1), zmíní ji často

² Také ve významu shromáždění volání, svolané pánem (doslova vyvolané). Užití pro pohanské kultovní shromáždění není prokázáno, v profánním helénském světě nemá religiózní zabarvení. Nepoužívá se v korporálním významu, vřady jen pro konkrétní shromáždění. WIKENHAUSER, Alfred. Die Kirche als der mystische Leib Christi nach dem Apostel Paulus. Münster i. W.: Verlag der Aschendorffschen Verlagsbuchhandlung, 1937, s. 9 (dále cit. WIKENHAUSER. Die Kirche).

³ Dictionary of Paul and his letters. Ed. HAWTHORNE, F. & MARTIN, R. P. & REID, D. G. Leicester: Inter Varsity Press, 1993, s. 123 (dále cit. Dictionary of Paul).

⁴ Tamtéž s. 124.

⁵ Tamtéž.

⁶ V českých překladech se používá různých termínů: církev, obec nebo shromáždění. Výraz šcírkevů pochází od *synagoga* či to co náleží Pánu (nejprve chrám, pak i v něm shromážděný lid). FILKA, František. Pavel z Tarsu a apoštolský výklad ecké církve. Praha: Kalich, 1983, s. 205.

ve vlastním listu, objevuje se i v závěrečných pozdravech (1K 16).⁷ Užití tohoto pojmu je u Pavla zjevně starší než v evangeliích, proto je důležité zodpovědět otázku, v jakém významu nebo významech jej používal.

Je velmi pravděpodobné, že Pavel byl inspirován právě Septuagintou a zvolil pro označení křesťanských společenství první z obou variant.⁸ Způsob použití se přitom zdá být zcela neobvyklý: označuje totiž identitu společenství, nejen události shromáždění, jak to bývalo obvyklé v ecké a říšské společnosti. Spojením (1Te 2,14) chtěl zjevně zdůraznit, že příslib vykoupení se týká právě jí, což s sebou neslo značný eschatologický náboj.⁹ Přesné dno vody, které Pavla vedly k používání tohoto termínu, ovšem neznáme. Na jedné straně šlo o to, aby pojmenování bylo srozumitelné v helénské společnosti (i přes možné nedorozumění se sekulárním významem) a zároveň asociovalo kontinuitu víry v Boha Izraele.

2. Významové rozlišení v Pavlových listech

Celkově lze použití výrazu u Pavla shrnout do tří následujících významových skupin:¹⁰

1. Aktuální shromáždění křesťanů jednoho místa (nebo menšího celku o viz dále domácí církve).
2. Trvalé společenství křesťanů na jednom místě, tvořící jeden celek neboli místní křesťanské společenství.
3. Jednotu všech křesťanů, celou církev jako takovou.

Patrně nejstarší použití nalezneme v preskriptu 1. listu Tesaloniánům, kde se objevuje ježto ve významu oslovení shromáždění jako každého jiného (tj. v profánním eckém významu).¹¹ Pro odlišení od obvyklého politického shromáždění je přidán přívlastek š a následující š ů pak odlišuje církev od synagogálního shromáždění (1Te 1,1). Ze závěru listu je patrné, že Pavel měl v tomto případě na mysli aktuální shromáždění křesťanů v Soluni. Obdobný význam má v 1K 14,28: š ů

Jednoznačně však převládá použití ve významu trvalého lokálního společenství, tj. místní církve (1K 14,23).¹² Pavel hovoří o církvi v Galácii (Ga 1,2, 1K 16,1), v Makedonii (2K 8,1), v Asii (1K 16,19) a církvích v Judei (Ga 1,22). Plurál je užíván

⁷ Někdy je pojem církve opsán jiným výrazem: milování (1,7), bratři (F 1,1), svatí (1K 1,2) a další.

⁸ Britský teolog James Dunn je ovšem k podobným závěrům poměrně skeptický, když uvádí, že nic nenaznačuje, že Pavel užívá jako protiklad . Je tedy sporné, přejde dále, že by Pavel používal po malé křesťanské obce analogii se starozákonním šassembly of Yahweh. Používá plurál šthe assemblies of God, zatímco v LXX je singulár. Lze se domnívat, že tím zdůrazňuje rznost a mnohost církevních obcí, sjednocených ve křtu a v Ježíšově jménu. DUNN, James D. G. The Theology of Paul the Apostle, Edinburg: Clark, 1998, s. 537; 540 (dále cit. DUNN. The Theology of Paul).

⁹ BORNKAMM, Günther. Apoštol Pavel, Praha: Kalich, 1998, s. 169.

¹⁰ WIKENHAUSER. Die Kirche, s. 4.

¹¹ Tento list byl napsán podle většiny mínění biblistů kolem r. 50 (viz např. CARSON, D.A., MOO, D.J. Úvod do Nového zákona. Praha: Návrat domů, 2008, s. 475).

¹² WIKENHAUSER. Die Kirche, s. 6.

tam, kde je myšleno více místních uskupení k es an (Ga 1,2,22; 1K 7,17; 2K 8,19; 16,4). Výjimku tvoří použití š ō (1K 4,17) a š ō (10,32) ve významu druhovém.¹³

Zde v–ude je mín no konkrétní uskupení v konkrétním ase, nikoli v kolektivním smyslu (množina v–ech církví) nebo jako sjednocená církev. Z eteln o tom sv d í výroky typu š ō (1K 11,18) nebo š ō (1K 14,35).

Pavel uvařuje o církvi jako o jednom spole enství ve m st (1K 1,1), ale také o církvích v jednotlivých domech (1K 16,19), podobn 16,23: š

š ō. Velikost takové domácí církve mohla být vzhledem k velikosti prostor ke shromařování do 40 osob.¹⁴

V Pavlových listech ale nechybí ani chápání církve jako spole enství v–ech k es an . Nejz eteln ji se to projevuje v textech, kde Pavel vzpomíná na dobu, kdy k es any pronásledoval jako nep átele Boha a pravé řídovské víry: š

š ō (Ga 1,13). Pavel pronásledoval jen ur itou ást k es an , a to ecky mluvící řídok es any z ejm mimo Judsko (V Ga 1,22n odkazuje na to, ře byl církvím v Judsku neznám), pravd podobn na území kolem Dama–ku. Jakákoliv místní specifikace v–ak v tomto úryvku chybí, a koli jinde ji Pavel uvádí. Místo toho p iznává, ře cht l vyhubit církev, nejen n jaké místní uskupení k es an (v. 23). Obdobné generalizující formulace nalezneme v 1K 15,9 a Fp 3,6. Do jisté míry analogicky m řeme rozum t text m 1K 6,4; 12,28 a 10,32, i kdyř jsou primárn ur eny korintským k es an m.

III. Obrazy církve

1. T lo Kristovo

Pavl v obraz církve jako t la Kristova je jeden z nejobsařn j–ích obraz v Novém zákon v bec. Není to v–ak obraz nový a ojedin lý. ecká filosofie uřl od 5. st p . Kr. p irovnávala r zná lidská spole enství k lidskému organismu, kde se kařdý len uplat uje podle svých p irozených schopností. Aristoteles pouřlval analogii t la a úd , kdyřl t lo p estane existovat, údy p estávají existovat také.¹⁵ Také Josephus Flavius asto p irovnává k lidskému t lu stát, ale také jiné masy lidí, nap . římské vojsko.¹⁶

¹³ Dictionary of Paul, s. 124.

¹⁴ DUNN. The Theology of Paul, s. 537.

¹⁵ My–lenka byla dále rozvířena u stoik . Cicero: řSmrt, chudoba a bolest jsou tak nep irozené lov ku, jako kdyby jeden úd t la zu iv bojoval proti jinému. Chceme řlít na úkor druhého, starat se jen o sebe ó tím poru–ujeme jednotu lidského spole enství a h e–íme proti boh m. Bohové řdí tento sv t a tak i lidé ve m st , ve stát mají spolu s Bohy dbát na pot eby celé spole nosti.š

Pavel poufíl b flný helénský sociologický obraz spole enství, ale posunul ho významov jinam.¹⁷ Spole enství církve je v jeho pojetí k t lu nejen p irovnáváno, ale tím t lem také skute n je, jak bude dále ukázáno. Toto spole enství není totifl zaloflno na b flných pozemských skute nostech. lov k se do n ho nenarodí, ani nevstoupí, ale stává se jejím lenem ve k tu skrze víru. Díky p ináleflitosti ke Kristu se stávají k es ané šnovým stvo enímö (2K 5,17).¹⁸

Nejzeteln ji se obraz jednoty t la a jeho úd objevuje v 1K 12, která se týká problematiky flivota k es anského spole enství, jeho vnit ní jednoty a svornosti. Vzhledem k nestejnému rozd lení charismat a vnímání jejich d leflitosti byla totifl jednota obce ohroflena. Pavel argumentuje tím, fle jako u p irozeného t la jsou údy v souladu a vzájemn si pomáhají, tak i v církvi mají být obdarování charismaty uflívána ve svornosti a ve sluffb ostatním. Nejde zde tedy primárn o to vytvo it n jaký teologicky promy-lený model církve, i kdyfl tento potenciál v sob symbol t la Kristova jist má, ale o symbolické vyjád ení, které by pomohlo Korin an m vid t tento problém v jiném sv tle a zaujmout k n mu postoj spoluzodpov dnosti a nikoli rivality.

V úvodu pasáfle, v nované tomuto tématu, nalezneme pozoruhodnou v tu: š

š
,
ö (1K 12,12). To je zvlá-tní a ne ekané. jak rozum t záv re né poznámce šjako i Kristusö? Zdá se, fle zde Pavel jifl p edjímá to, co vysloví o n kolik ver- dále: š ö (v. 27). Obdobné tvrzení najdeme jifl v 6. kapitole v souvislosti s mravním ponau ením o zacházení s vlastním t lem: š ; ö (v. 15). Z toho jasn vyplývá, fle nemá na mysli pouhé p irovnání, ale skute nost, i kdyfl ne práv snadno pochopitelnou.¹⁹ Jaké t lo zde má Pavel na mysli? Jeffí-ovo lidské t lo patrn ne. Vzhledem k následujícímu ver-í je z ejmé, fle se jedná o církev. Stejnou interpretaci m flme pouflit pro ver- 12 op t s odkazem na bezprost edn následující zmínku o Duchu, kterým jsme byli špok t ni v jedno t loö, tedy do církve. Docházíme tak k záv ru, fle obrat šjako i Kristusö je pravd podobn zkratkou my-lenky, fle k es ané mají být sjednoceni v t le církve práv tak, jako jsou jedno v Kristu. Mezi Kristem a církví je úzký vztah, a tak lze porozum t pojmenování (celku) v ících ve v. 27 výrazem š ö.²⁰ K es ané jsou spojeni v jedno t lo díky spojení kafldeho

Podobn Seneca: šT kodit Ot in je zlo in, stejn tak tvému spoluob anovi, který je sou ást ot iny. Je to jako kdyby ruka cht la -kodit nozeí V-echo kolem, co vidí-, co zahrnuje lidské i bofské, je jedno.: Jsme údy jednoho velkého t la.ö WIKENHAUSER. Die Kirche, s. 130.

¹⁶ Podobn ada dal-ích jako Plutarchhos, Epiktetos, Marcus Aurelius aj. Ve v-ech p ípadech se jedná o popis organizované jednoty, ne jen místn shromáfd ných (lidí = úd *mélos*). Existuje mezi nimi vnit ní jednota, která má hlub-í základy. Tamtéfl, s. 13465.

¹⁷ Blíffí se k n mu áste n Seneca, pro kterého obraz t la p edstavuje velkou jednotu boh a lidí. Ale i u n j jde o spole enství na p irozených základech. Tamtéfl, s. 142.

¹⁸ Tamtéfl, s. 151.

¹⁹ Wikenhauser soudí, fle v nesporných Pavlových listech je kladen d raz na analogii církve a lidského t la. Pozd ji se d raz p esunul na to, fle církev je skute n t lo Kristovo. WIKENHAUSER. Die Kirche, s. 86. Nedomnívám se, fle by to bylo mofné takto rozd lit, pravdou je ov-em, fle roz-í ení obrazu na hlavu (Krista) a t lo (církve) je záleflitostí pozd j-ích spis Ef a Kol.

²⁰ fiení-ek uvádí, fle výrazem šT lo Kristovoö je pro Pavla synonymem vyjád ení šbytv v Kristuö. Autor odkazuje na studii Käsemann, Paulinische Perspektiven, Tübingen: J.C.B. Mohr, 1933, s. 185.

z nich s Kristem. Kristus je ustavující pro společenství církve, a to je podstatný rozdíl proti jinému antickému pojetí, ve kterém jsou obnoveny jakéhoto státu nebo msta pirovnání k jednomu fungujícímu organismu. Kristus není jen hlavní představitel k esanského společenství, on je jejím nosným základem (tragendes Fundament).²¹

S Pavlovým obrazem těla a jeho úd se setkáme také ve 12. kapitole listu římanům, která obsahuje hlavní zásady k esanského životního stylu a je do určité míry paralelou k výše uvedenému textu. I zde je kladen důraz na to, že k esanství není náboženství individualit, ale společenství: *ἡμεῖς ὡς μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ*

καὶ ὡς ὁ ἰσχυρὸς μέλη (v. 5).²² Stejně jako v listu Korinthánům se zde objevuje výčet charismat, mezi nimiž nechybí základní dary vedení, výuky a služby (srov. 1K 12,28). Jsou zde však i rozdíly: není zmíněn pro Korinty příznačný dar glosolálie, ale naopak jsou jmenována švédnií charismata povzbuzování, útrosti a pomoci druhým, které má Pavel nejspíše na mysli, když v listu Korinthánům mluví o švédch mén významných (1K 12,22; srov. kap. VI.3.). Svorníkem a korunou všech darů je zde opět láska, tentokrát s upesujícím přílastkem bratrská (*ἀγάπη ἀδελφική*). Nejedná se zde ovšem o lásku mezi pokrevnými příbuznými, ale mezi bratry (a sestrami) v Kristu. Nemusí přitom jít o k esany jednoho shromáždění, ale celé církve (srov. 1K 12,13).

V listu římanům je ještě jedno místo, kde se objevuje spojení štlo Kristovo: *ὁ ἰσχυρὸς ὁμοῦ μετὰ τοῦ θεοῦ* (7,4). Toto použití je poměrně zajímavé a ojedinělé. Pavel nenapsal jako jinde pouze *ὁμοῦ*. Z kontextu vyplývá, že je zde slovo *ὁμοῦ* má specifický význam, jiný, než v ostatních textech. V předchozích verších hovoří o manželství a problematice jeho zániku. Po smrti manžela žena nehodí, když se oddá jinému muži (*ἡ ἑκείνη ἡ ἄνθρωπος ἡ ἑκείνη*). V paralele (*ὁμοῦ*, *ὁμοῦ*) svazku s mužem se zde nártává nový vztah s Kristem (2K 11,2). Byl-li dříve pánem domu zákon, pak nyní na jeho místo nastupuje okouzlení členem Kristem (D. Zeller).²³

Tlo Kristovo ó svátost a církev

Pavel pochopitelně znal a používal pojem štlo Pánů také v jiné souvislosti, a tou byla eucharistická bohoslužba (1K 11, 24 aj.). Nepoužívá v tomto případě sice přímo spojení *ὁμοῦ* (vyjma 10,16), nýbrž *ὁμοῦ*, ale Pán a Kristus jsou u něho prakticky synonymem. Naskytá se otázka, zda se tyto dvě významové linie vyskytovaly v Pavlových listech nezávisle, jako mimoběžky, nebo měly nějaký styčný bod. Odpověď lze najít v následujícím dvojverší: *ὁμοῦ ὁμοῦ*

ὁμοῦ (1K 10,16ó17).

FIENÍČEK, Pavel. Tlo Kristovo. České Budějovice 2004. Diplomová práce. Jihočeská universita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, s. 69.

²¹ WIKENHAUSER. Die Kirche, s. 125ó126.

²² podle Wikenhausera je zde vyjádřeno, že k esané tvoří jednotu (tlo) které je vlastnictvím Krista (*ὁμοῦ*). Tento genitiv lze alternativně přeložit jak štlo, patřící Kristu, tak i štlo Krista.

²³ THEOBALD, Michael. List římanům. *Edice Stuttgartský NZ komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 173.

Klí ové pro na-i otázku jsou dva výrazy: š

õ a š

õ. Spole enství šv t le Kristov õ plyne z ú asti na t le Kristov (eucharistickém), nicmén Jeffí-ova slova ustanovení štoto je mé t loõ (Lk 22,19) se vztahují na reálné Kristovo t lo, které nám dává, abychom v n m m li flivot. Slovo š õ tak v této hutné výpov di postupn m ní význam ó od prvotního smyslu Jeffí-ova t la, které se vydává na smrt p es t lo podávané v chleb (sakramentální význam) afl k t lu církve. (viz kap. VI.6.).²⁴

Pavel zd raz uje úzké spojení mezi k tem a ve e í Pán . K tem za íná tajemné spojení s Kristem a sr stání s ním. Tímto spoluprofitím smrti a vzk í-ení Krista jsou pok t ní spojení v mystické jednot s ním. V eucharistii pak toto spole enství vldy znovu profíváme. šSkute nost, která se nedá srovnat se fládným jiným pozemským spole enstvím, a p eci zcela na této zemi.õ²⁵ Je to v ur ítém smyslu šnástrojõ Krist v k nastolení jeho vlády. To se nemá stát v budoucnu, to se jifl d je a vlastn stalo mocí Kristovy smrti a vzk í-ení. Kristus je pramenem jednoty a základem na-eho nového lidství: š

õ (1K 15,22; srov. 5,12n.). Jednota církve nevyplývá z obrazu t la, ale z toho, fle Kristus je jeden. Není v ní jifl rozdíl mezi ekem a fidem, muflem a flenou, svobodným a otrokem (1K 12,13; Ga 3,28).

Spole enství k es an není jen jednotou, ale také rozli ností úd , jako je tomu i v t le. Proto Pavel vedle d razu na spojení Krista s v ícími hovo í o r znorodosti úd církve a jejich vzájemné spolupráci (1 K 12,12-13; 12,4-6). Jednotlivé údy jsou na sebe vázané a vzájemn se pot ebují a dopl ují, kařdý má sv j význam. Jak jifl bylo vý-e zmín no, Pavel nahlíflí na charismata nejen jako na mimo ádné dary, ale jako na v-e, co Duch svatý v lov ku p sobí poté, co ho lov k ve k tu obdrfl. Zárove to p edstavuje ur ítý imperativ: Obdrfl jsi dar prorocství, tedy prorokuj, má-dar u it, tedy vyu uj (12,7-8). Kařdý k es an obdrfl své obdarování a má ho náleflit pouflvat. Kařdý rozli ným zp sobem má p ispívat k r stu celé obce a spole němu prosp chu: š õ (1K 12,7). Duch zde vystupuje nejen jako dárce charismat, ale i jako tv rce jednoty církve v Kristu (v. 13b).

Duch svatý p sobí, fle k es ané flíjí v Kristu a Kristus v nich (1K 12,13; 3,16). Zjevuje Krista, který je v církvi p ítomen, jako svátostnou realitu. Práv toto má Pavel na mysli, když ozna uje církev jako t lo Kristovo.²⁶ Církev je zasazena v d jinném rámci (Geschichtsraum), který je také na-ím flivotním prostorem (Lebensraum).²⁷ Církev zviditel uje Krista a zastupuje ho na zemi. Její údy pokrač ují v jeho poslání a konají zde na zemi slufbu ó hlásání evangelia, kterou ji pov íl, aby sv t byl spasen. Proto je jedním z hlavních rys církve misie.²⁸

²⁴ Mezi teology ov-em stále probíhají diskuse, zda a do jaké míry je zde mín no t lo ve smyslu sakramentálním nebo ekleziálním. Srov. fiENÍTEK, P. T lo Kristovo, s. 81.

²⁵ BORNKAMM, G. Apo-tol Pavel, s. 185.

²⁶ SCHLIER, Heinrich. Grundzüge einer paulinischen Theologie, Leipzig: St. Benno, 1981, s. 197-68.

²⁷ Tamtéfl, s. 195.

²⁸ KERTELGE, Karl. Gemeinde und Amt im Neuen Testament. München: Kösel-Verlag, 1972, s. 69 (dále cit. KERTELGE. Gemeinde und Amt).

Jsou óli k es ané spojení v jedno t lo, m lo by se to projevit na jejich kařdodenním řivot . O bratrské lásce jako nejd leřlit j-ím rysu k es anské pospolitosti uřl byla e . Pavel dále rozvádí, jaké chování z této lásky vyplývá:

řV ůct dávejte p ednost jeden druhému. Sdřílejte se s brat řími v jejich nouzi, ochotn poskytnete pohostinství. Radujte se s radujícími, pla te s pla ícími. M řte porozum ní jeden pro druhého. Nikomu neodplácejte zlým za zlé. V ři v-em m řte na myřli jen dobré. Je óli mofno, pokud to záleřlí na vás, řlijte se v-emi v pokoji.ř (12,10b.13.15ř16a.17)

Rovn řl v listu Korin an m v této souvislosti p ipomíná: řTrpí óli jeden ůd, trpí spolu s ním v-echny. A dochází óli slávy jeden ůd, v-echny se radují spolu s nímř (1K 12,26). Kdyřl n který bratr zh e-ř, je povinností ostatních snařlit se ho p ivézt nazp t, a to v duchu mírnosti, protoře nikdo není bez chyby. V-ichni si mají navzájem pomáhat nést svá b emena, a ůřl to jsou provin ní nebo jiné t řlkosti, které řřivot p iná-ř (Ga 6,1ř2).

Shrnutí

V ůvodu této kapitoly bylo e eno, ře cřrkev jako T lo Kristovo je jeden z nejjobsařl j-řch obraz v Novém zákon , cořl bylo v dal-řm textu ukázáno, i kdyřl vzhledem k rozsahu práce v n kterých sm řech jen náznakem. Vzhledem k st řejnímu významu tohoto tématu v ekleziologii nebude tedy na řkodu shrnout záv řem hlavní body této Pavlovy teologie.

1. K es ané tvo ř cřrkev, t lo, které p edstavuje jednotu. Není to profánní spole enství, které tvo ř ob ané m sta.
2. K es ané skrze mystické spojení s Kristem tvo ř t lo, které je práv t lem Kristovým.
3. Spole enství k es an řtmeluje Duch svatý, který posiluje víru v řeřř-e Krista jako Pána a dává své ř znorodé dary pro řřivot a rozvoj spole enství.
4. Ve spole enství jsou ř zná obdarování, jako jsou v t le ř zné ůdy, ale v-echny jsou ůřlite né a pot ebné.
5. Rozdílné postavení ůd ře dáno ř zností dar řv ených kařdému řlov ku, nikoli cřrkevní disciplínou, která by ustanovila p edem dané slufby a hierarchii vzájemných vztah .²⁹
6. Z tohoto T la není p edem nikdo vylou en ani p edur en k druho adému postavení. V-ichni jsou pozváni a v-ichni jsou si v Kristu rovni jako brat ři a sestry.
7. Do t la Kristova vede cesta skrze víru a k est.

P estofe Pavlovy vize cřrkve pro-řy v brzké dob výraznými zm nami (od charismatické k organizované, od lokální k celosv tové, od cřrkve posledních dn k trvalé p řtomnosti ve sv t), základní koncept mystického t la Kristova³⁰ z stal v platnosti dodnes.

²⁹ VOUGA, Francois. Teologie Nového zákona, Jihlava: Mlýn 2009, s. 334.

³⁰ Tento termín je ov-em pozd j-řho data, u Pavla jej nikde takto nenajdeme.

2. Církev Boffí

K es ané z ejm tento termín p evzali ze flidovského nábofenství. V Septuagint se vyskytuje velmi asto a jeho doslovný p eklad z e tiny zní šshromáfd ní Boffíö. Je jím ozna ováno spole enství Izraele, vyvoleného národa.³¹ K es ané se k tomu cítili být oprávn ni, protofle se považovali za legitimní nástupce vyvoleného národa, který jako celek mesiá-e odmítl.³²

Také Pavel uflíval spojení š ò pom rn asto (1K 10,32; 15,9; Ga 1,13 aj.), z ejm se zám rem poukázat na skute nost, fle nejde primárn o v c lidskou, nýbrfl Boffí. šGemeinde Gottesö má podíl na Boffím flivot , jifl nyní jako zádavek dostali v ící svatého Ducha (Erstlingsgabe des Geistes).³³ a o ekávají p íchod Pán . Zárove je zd razn n univerzální charakter církve.³⁴ Tím samoz ejm není e eno, fle Pavel takto nezna oval konkrétní jednotlivé obce (2K 1,1). Dokonce v jednom p ípad pouflil neobvyklého plurálu š ò (1K 11,16),³⁵ cofl se m fle na první pohled zdát v rozporu s vý-e uvaflovanou univerzalitou. Zde ov-em nem l na mysli n jaké církve, které nemají mnoho spole ného.³⁶ Jeho argumentace šNení to oby ejem ani u nás, ani v ostatních církvích Boffíchö sv d í o opaku. Místo vyjmenování jednotlivých obcí volí ú inn j-í generalizující formulaci.³⁷ P ívlastek š

ò zde neznamená nic více a nic mén , nefl fle v-echny tyto obce jsou stejn tak Boffím vlastnictvím jako obec korintská, a tudífl by v-ude m l panovat týfl Duch a tytéfl oby eje.

Je tedy církev Boffí v Pavlov podání konkrétní obec nebo universální církev? Jifl z p edchozího textu je z ejmé, fle odpov dí nem fle být ostrá disjunkce: jedno nebo druhé. Místní shromáfd ní nejsou pro Pavla ani ást církve Boffí, ani celá církev Boffí. Podivuhodn tak p edb hl vývoj ekleziologie, která formuluje podobné záv ry afl ve zcela nedávné dob .³⁸

Zvlá-tní kapitolu tvo í Pavlovy výroky, ve kterých hovo í o svém pronásledování církve Boffí (Ga 1,13; 1K 15,9 Fp 3,6). Je otázkou, zda tím m l na mysli primárn

³¹ Viz téfl kap. II.

³² Rodící se církev si uv domuje spojitost s lidem Izraele, lidem staré smlouvy a zárove ostrý protiklad v í sou asné generaci flid , kte í nepoznali Mesiá-e (2, 29). K es ané nejsou jen odnoffl flid , jejich sektou. Je to radikáln jiné a nové spole enství (1K 10,18; G4,29). Srov. WIKENHAUSER, Die Kirche, s. 13619.

³³ KERTELGE, Gemeinde und Amt, s. 64, viz 2K 1,22; 5,5; 8,23.

³⁴ RYTKOVÁ Mireia, Pavel z Tarsu a jeho sv t. Rukopis k vydání, 2014, s. 257 (dále cit. RYTKOVÁ, Pavel z Tarsu). Rovn fl Wikenhauser se p íklání k názoru, fle Církev Boffí ozna uje celou církev, nejen místní. Argumentuje zde vyjma dvou odkaz z 1. listu Korin an m (10,32; 12,28) p edev-ím odkazy na pozd j-í listy Kol a Ef. WIKENHAUSER, Die Kirche, s.7.

³⁵ Obdobný plurál š ò se objevuje je-t v Ga 1,22, o n m je pojednáno dále.

³⁶ Srov. MÜLLER, Gergard Ludwig, Dogmatika pro studium i pastoraci. Kostelní Vyd í: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 600.

³⁷ Snad by bylo opravdu vhodn j-í tento text p ekládat singulárem: šNení to oby ejem ani u nás, ani jinde v církvi Boffíö, aby se p ede-lo moflnému nedorozum ní.

³⁸ šTato Kristova církev je opravdu p ítomna ve v-ech zákonitých místních shromáfd ních k es an , která ve spojení s jejich pastý i Nový zákon nazývá také církve.ö (LG 26). Viz téfl RATZINGER, Josef. Církev jako spole enství. Praha: Zvon, 1994.

jeruzalémskou církev, jak soudí nkte í auto i,³⁹ i spí-e ecky mluvící flidok es any, (tzv. helénisty) z oblastí mimo Judsko.⁴⁰ V kařdém p ípad povařloval své tehdej-í jednání za atak na církev jako takovou.

Pavel si jist uv domoval, fle z Jeruzaléma vy-řlo evangelium (ř 15,27), které se pak -í ilo i díky n mu do okolních zemí. Proto také p edstavitele jeruzalémské obce pln respektoval. Nebylo by proto nic divného, kdyby si církev Boffí, alespo zpo átku, identifikoval práv s touto obcí (Urgemeinde).⁴¹

Postupn byly takto pojmenovány i dal-í církve v Judsku (1Te 2,14) a také církve z pohan (1K 1,2; 2K 1,1). Ozna ení š ō vyjad uje skute nost, fle zaloření církve je in Boffí prost ednictvím Krista, který je s ní t sn spjat. On je jediným jejím zdrojem a p vodcem. Místní resp. domácí spole enství církve byly konkrétním, viditelným vyjád ením tohoto mystického vztahu se zmrtvýchvstalým Pánem, který má silný eschatologický náboj (1Te 4,16ó17). Toto spojení Pavel je-t více akcentuje, kdyřl hovo í o církvi resp. církách Kristových (Ga 1,22; ř 16,16). Nelze to v řládném p ípad chápat jako posun významu nebo dokonce protiklad oproti pojmu církev Boffí.

Vedle pojmenování církev Boffí a církev Kristova se v Pavlových listech vyskytují i dal-í výrazy, které tyto základní pojmy dokreslují: lid (Boffí), brat i, svatí, u edníci, vyvolení, milování, v ící a dal-í. Výraz řsvatíō vypovídá nejvíce o tom, jak prvotní církev pojímala sama sebe (ř 8,27; 1K 1,2).⁴² Význam ozna ení řvyvoleníō (ř 8,33)⁴³ a řmilováníō (Bohem) je prakticky totořný (1Te 1,4).

3. Setba, Boffí pole

Obrazy pole, setby, úrody byly pro sociální uskupení v antice hojn pouřlíváné. Tyto výrazy znamenaly v tehdej-í agrární spole nosti podstatné innosti pro udržení řivota.⁴⁴ Není proto divu, fle se dostaly i do Pavlovy terminologie (1K 9,11 aj.). Ostatn nejde o nic nového, zem d lské symboly se objevují hojn v celém Písmu i v jiných nábořenských tradicích. Nejvíce prostoru v nuje Pavel této symbolice v kritice separatistických tendencí Korin an :

ř
; ; ' , :
, , , , :
, : , ō (1K 3,568)

³⁹ DUNN, The Theology of Paul, s. 540.

⁴⁰ RYTKOVÁ. Pavel z Tarsu, s. 22627.

⁴¹ HAINZ, Josef. Koinonia: Kirche als Gemeinschaft bei Paulus. Regensburg: Pustet, 1982, s. 151 (dále cit. HAINZ. Koinonia).

⁴² Pavel z ejm p evzal ozna ení řsvatíō od mate ské flidok es anské církve v Jeruzalém a p enesl i na ohanok es any, kte í mají ú ast na Boffích zaslíbeních, protofle p ijali evangelium a uv ili. Srov. WIKENHAUSER. Die Kirche, s. 21ó28.

⁴³ Termín řvyvoleníō se objevuje také u synoptik v souvislosti s eschatonem (Mt 22,14 Lk 18,7).

⁴⁴ KLAUCK, HansóJosef. Gemeinde zwischen Haus und Stadt: Kirche bei Paulus. Freiburg im Breisgau: Herder, 1992, s. 48 (dále cit. KLAUCK. Gemeinde).

Pavel zasévá evangelium do srdcí lidí a další zalévají. Rostliny, třebaže zasazené do dobré půdy, totiž bez vody hynou. Je třeba pokračovat v započatém díle zvestování evangelia. Pavlovi spolupracovníci Silvanus, Timotej, Titus a další znovu navštívili jednotlivé obce a utvrzovali své spolubratry ve víře a povzbuzovali je.

Korinthané se hlásí k jednomu i druhému lovci zjevu podle toho, od koho poprvé slyšeli evangelium, například kdo je pokřtěn. To vnáší do obce rozdělení a nesoulad. Je snad Pavel v této věci Apollos nebo naopak Apollos dělí mezi ně Pavla? Tuto otázku považuje Pavel za zbytečnou a zavádějící (v. 5), a když se mohl cítit proti Apollovi jako povoláný.⁴⁵ Oba jsou jen služebníci, každý pracuje na společném díle podle svého obdarování. Jejich práce je nepostradatelná, bez nich by šrostlina církvě nemohla vyrůst. Ale žádný z nich nerozhoduje o konečném zdaru celého díla: Šťastně tak a se nikdo nechlubí lidmi. Věchno je vaše, ať Pavel nebo Apollos nebo Petr, ať život nebo smrt, přítomnost nebo budoucnost, věchno je vaše, vy však jste Kristovi a Kristus je Bůh (1K 3, 21-23). Tím rozhodujícím je Bůh, který nestojí mimo toto dílo, naopak je jeho hlavním aktérem.⁴⁶ Dává růst svým šrostlinám, věřícím. Nejinak ale bez spolupráce, ke které zve nejen Pavla a Apolla, ale všechny křesťany. Tím, jak rostou oni, roste i celé pole, církev.

Další metaforu církve z oblasti země dle stromů nalezneme v listu Římanům (11,17-24). Zde Pavel rozvíjí obraz olivy, jejíž svatý kořen (Izrael, zejména jeho patriarchové včetně Abrahámem)⁴⁷, posvěcuje všechny větvě, jak přirozené (ze židů), tak přeměněné (z pohanů). Ty druhé mají být vděčné za to, že takto dostávají sílu z kořene ulehčené olivy (v. 17) a jsou jí nesené (v. 18). Není žádný důvod, aby se přeměněné větve, naroubované šproti přirozeným větvím nad těmi, které patří ke kořeni přirozené (v. 24). Velmi důležitá věc v této metafoře má právo kořen, který představuje pevný základ stromu a zdroj životodárné vláhy a výživy. Je jen jedna pravá oliva s jedním kořenem a jedním kmenem, ze kterého vyrůstají všechny větvě. Není jiné zaslíbení Izraeli a jiné, které přináší Kristus svým evangelium. Věřící, kdo se budou držet Boží dobroty (v. 22), patří k této olivě, mají v církvi své místo (srov. Ga 3,28). Bůh zde má opět rozhodující roli: Vystupuje jako dobrý sadař, který ošetřuje olivu a roubuje na ni zdravé větve, aby přinesly hojnou úrodu.

4. Stavba

ŠPodle milosti Boží, která mi byla dána, jako rozumný stavitel jsem položil základ a druhý nad ním staví. Každý ať dává pozor, jak nad ním staví. Nikdo totiž nemůže položit jiný základ než ten, který už je položen, a to je Ježíš Kristus. Zda někdo nad tímto základem staví ze zlata, stříbra, drahého kamení, či z dřeva, trávy, slámy nebo jiného, každého vyjde najevo. Ukáže se onen den, nebo se zjeví v ohni; a oheň vyzkouší, jaké

⁴⁵ Pavl v vztah v k Apollovi nebyl možná ideální (1K 16,12), mohl ho považovat v jistém smyslu za rivala ve stejném misijním prostoru. Přesto se nesnížil k tomu, aby ho kvůli tomu v oči Korinthanů snižoval, ať by mu argumenty jistě nechybly. Vždy se právem považoval za jednoho z apoštolů (1,1; 1K 9,1)

⁴⁶ Věimneme si, že je v tomto úryvku použito pro popis věinnosti Pavla a Apolla aorist, zatímco pro věinnost Boží imperfekta. Doslovný překlad by tedy zněl: Šťastně jsem zasadil, Apollos zalil, ale Bůh dával vzrůst. Bůh pracuje na svém díle spásy bez ustání.

⁴⁷ Srov. starozákonní inspirace ři 128,3 a Jr 11,16.

je dílo každého člověka. Když jeho dílo vydrží, dostane odměnu. Když mu dílo shodí, utrpí pokoru; sám bude sice zachráněn, ale projde ohněm (1K 3,10-16).

Stavba symbolizuje něco pevného a trvalého. Pro rovnání církev se jistě nabízelo (Mt 16,18). Stejně tak důležitost dobrého základu pro osud stavby byla nasnadě (7,24-27; 16,18). Pavel se považuje za rozumného stavitele, který mezi pohany položil základ budovy církve. Nebyl to ale základ podle jeho umu a schopností, nýbrž jediný možný a pravý základ a tím je Ježíš Kristus a jeho výkupná oběť (2K, 2,21; 3,24). Pavel se nestal stavitelem ani vlastním rozhodnutím, ani volbou členů obce, ale milostí Boha, jak sám na jiném místě pokorně uznává (15,10; srov. ří 127,1). Jestli je něco jeho zásluhou, tak je to jeho péče a vytrvalost, s jakou se svěřenému úkolu vnovoval. Respektoval přitom ale zásadu, že tam, kde již nikdo jiný evangelium nezavstoval a položil zde základ nové obci, misionář neprobíhal (ří 15,20-23; 2K 10,13-16).

Pro bližší pohled by se mohlo zdát, že Pavel ke stavbě přirovnává církev jako instituci. To by ale neodpovídalo jeho pojetí církve, kterou vnímá především jako společenství konkrétních živých lidí v jejich rozmanitosti. Jsou to jednotliví křesťané, kteří tvoří tuto stavbu, oni jsou živými stavebními kameny: šedé kameny, které jsou položeny (1K 3,9; srov. 1P 2,5).

Pavel se dále zaměřuje ne na postup výstavby, ale na stavební materiál. Na něm závisí, zda vydrží v den soudu (1K 3,12-15). Tento den ukáže, zda jednotliví zvestovatelé vytvořili něco trvalého nebo jen prchavého. Kdokoli dále staví na stavbu církve, bude se muset zodpovídat před soudem; pak se ukáže, jakou měl jeho práce cenu.⁴⁸

Budováním stavby se nemíní jen hotové dílo, ale také živost.⁴⁹ Církev není z Pavlova pohledu něco hotového, nemrtvého, ale naopak něco, co je sice na stálém a pevném základě postaveno, ale zároveň se neustále buduje, roste a sílí. To ostatně vyjádřil už obrazným líčením péče o rostlinu. Myšlenku potěší r stu, kultivace církve pak v metafoře stavby dále rozvíjí. Absolutní předsnost má proň ho to, co slouží k užitku a r stu celé církve. O tomto důrazu svědčí i data jeho parenetických textů (ří 15,26-27; 14,19-20; 1Te 5,11 aj.). Uveďme jen jeden z nich: šTak i vy: když tak horlivě usilujete o duchovní dary, snažte se, abyste měli hojnost těch, které slouží r stu celé církve (1K 14,12). Tento úryvek je součástí rozsáhlé pasáže (v. 16-25), která by se dala nazvat šPrincipy konstruktivní komunikace. Pavel v ní hovoří o užívaní epi v jazycích, aby z toho věřící mohli mít užitek, dokonce i ti, kteří k církvi (zatím) nepatří. Kdyby někdo Pavla podezíral jen ze suchého mentorování, a si připomene tuto krásnou metaforu: šJe to jako s hudebními nástroji, třeba s flétnou nebo kytarou: kdyby nevydávaly odlišné tóny, jak by bylo možno rozeznat nářev, který se na nich hraje? A kdyby polnice vydala neurčitý zvuk, kdo by se přizpůsoboval k bitvě? (v. 7-8).

⁴⁸ ORTKEMPER, Franz Josef. První list Korinťanům. *Edice Stuttgartský NZ komentář*. Kostelní Vydí: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 42.

⁴⁹ je etymologicky blízké ke slovu *oikos*, které má bohatý významový rozsah. Znamená dům, budovu, místo odpočinku, bydliště, sídlo, obydlí, její obyvatele, domácnost, rodinu, rod, potomstvo, aj. data z těchto významů mohou být spojována také s církví.

Bo ení stavby, -k dci

Vedle v ci, které stavbu podporují, jsou ovšem také ty, které ji naopak bo í.⁵⁰ Je to zejména nesvornost, prosazování sebe sama, vyvyšování se nad druhé. Proti těmto tendencím, zejména v Korintě, Pavel nekompromisně vystupuje: Stavba církve musí být týmová práce, kde každý má své místo. Neml rád sólisty, kteří se cítí být silní a výjimeční, a ufl se jednalo o mluvení v jazycích nebo pojídání masa pohanských obětí:

šDejte si pozor, aby se tato vaše svoboda nestala kamenem úrazu pro slabé. Když někdo tebe, který má poznání, uvidí za stolem v pohanském chrámě, zda tím neprovedeš domí toho slabého bratra k tomu, aby také jedl maso obětované modlám? Jenže tak bude ten slabý tvým poznáním uveden do záhuby ó bratr, pro kterého Kristus zemřel! Když takto hřešíte proti bratrům a ubíjíte jejich slabé svědomí, hřešíte proti Kristu.š (1K 8,9-12)

Pro Pavla je toto téma zjevně důležitě, vrací se k němu ještě jednou v závěru 10. kapitoly, pojednávající o neslučitelnosti modlářství s křesťanstvím (zejména v. 23-24; 32-33), a také v 14,13-15, který je k uvedeným textům do značné míry paralelní. Aby potlačil tyto elitářské tendence, které jsou v naprostém rozporu s duchem evangelia, neváhá poukázat na své autority: šPřijímám to proto, abych, ať přijdu, nemusel být píšný na základě pravomoci, kterou mi přece Pán dal k budování, nikoli k bo eníš (2K 13,10).

5. Chrám

Označení církve Božím chrámem je k obrazu stavby blízké. Navíc má přirozeně další náboženský význam. Pro fidy byl Jeruzalémský chrám posvátnou stavbou, místem setkání a obývání Boha mezi svým lidem. Příchodem Ježíše Krista ufl ale není přístup k Bohu vázán na konkrétní místo, fyzický chrám. Nyní jde o reálnou Kristovu přítomnost, jeho obývání v křesťanech a soběním Ducha svatého (Ga 2,20; srov. J 14,23). Tuto skutečnost připomíná Pavel Korinthánům, když jim vytýká obcování s nevěstkami: š i snad nevíte, že vaše tělo je chrámem Ducha svatého, který ve vás přebývá a ježli máte od Boha? Nepatřte sami sobě!š (1K 6,19)

Protože ale věcí nejsou izolované ostrovy, lze samozřejmě říci, že Kristus je přítomen nejen v každém z nich, ale ve společenství církve (1K 13,5) a o tom právě metafora Božího chrámu hovoří. Církev je chrámem ó stavbou, kterou Kristus od základu posvětil. Pavel mluví o mystickém spojení Krista a církve i v podobě panny, nevěsty a fienicha (2K 11,2). Zasnoubení je již přítomné, trvalé spojení pak nastane na věčnosti (srov. Zj.21,3): šJaké spojení chrámu Božího s modlami? My jsme přece chrám Boha živého. Jak řekl Bůh: »Budu přebývat a procházet se mezi nimi, budu ježli Bohem a oni budou mým lidem«š (2K 6,16-18). Závěr tohoto úryvku má svůj původ ve starozákonních textech (Lv 26,12; Ez 37,27) a představuje eschatologickou realizaci mesiášského chrámu.⁵¹

⁵⁰ Klaček poukazuje ve své knize výstižně pojmenovává ššabotář na stavbu š. KLAUCK. Gemeinde, s. 50.

⁵¹ Nový biblický slovník, Ed. DOUGLAS, J. D. Praha: Návrat domů, 1996, s. 326.

Pavel zdrazuje jednotu a svatost chrámu. Každý, kdo poru-uje tuto jednotu, se vystavuje Božímu soudu.⁵² Svatý prostor Božího chrámu dává svatost jeho lidu ó církvi, její p íslu-níci jsou povoláni ke svatosti (1,7 1K 1,2). Drazn varuje Korintany p ed ní ením tohoto chrámu nesvorností. To je v podstat rovnó jeho znesv cení a odpovídajícím trestem je smrt: šNevíte, že jste Boží chrám a že Duch Boží ve vás p ebývá? Kdo ní í chrám Boží, toho zni í B h; nebo Boží chrám je svatý, a ten chrám jste vy.õ (1K 3,16ó17)

Jeóli církvev Božím chrámem, m l by Pavel logicky hovo it o n jaké analogii kn íské slufby. Tak tomu ov-em není. M že za tím být obava, aby nevznikl dojem pouhého pokračování fíidovského nábofenství, coí v fíid d razn popíral. Je ale pravda, že v listu íman m charakterizuje svou slufbu jako kn ískou:

šV tomto dopise jsem se místy odvážil p ípomenout vám leccos ve jménu milosti, která mi byla dána od Boha, abych byl slufebníkem Krista Ježí-e mezi pohanskými národy. Konám tuto posvátnou slufbu kázáním Božího evangelia, abych pohany p inesl jako ob tní dar milý Bohu, posv cený Duchem svatým.õ (15,15ó16)

Krom toho Pavel vidí kaídou slufbu druhým ve jménu evangelia jako kn ískou slufbu, která není vázána na konkrétní ú ad (12,1).⁵³

Metafora chrámu, stejn jako dal-í obrazy církve, vystihovaly ur itý její charakteristický rys, fíadný z nich v-ak nebyl obrazem úplným, který by beze zbytku vystihoval podstatu a obsah církve, jak ji Pavel chápal. Teprve poskládáním mozaiky t chto obraz a s p íhlédnutím k dal-ím jeho výrok m o církvi m fíeme získat komplexn -í p edstavu (viz kap. VI.).

IV. Struktura církve

1. Partikulární a universální dimenze církve

Pavel se ve svých listech obrací na konkrétní adresáty konkrétních obcí. P esto jeho slova mají ásto obecn j-í platnost a je za nimi moíno zahlédnout Pavlovo vnímání církve jako celku. Toto integrující my-lení mu z eím nebylo cizí, byl p ece p vodem z fíid . Ti, a rozptýlení v r zných kon ínách sv ta, byli spojeni staletí trvající tradicí a p edev-ím poutem víry v Hospodina, jediného Boha Izraele.⁵⁴ Jasný doklad tohoto zp sobu my-lení nalezneme nap . v listu íman m. V kapitolách 9ó11 Pavel hovo í o Božím vyvolení, primárn pro Izrael, ale následn také pro v-echny, kte í uv íli v Ježí-e Krista (9,30; 10,4), tedy celé spole enství církve. Podobn v 1K 1,2 se Pavel obrací nejen ke Korintským k estan m, ale ke v-em, kte í vzývají Krista: š

õ. Je tedy pro Pavla konkrétní obec jen sou ástí universální církve, ur itý stavební kámen, nebo naopak obec tou skute nou církví a universální církvev jen

⁵² Dictionary of Paul, s.127.

⁵³ DUNN. The Theology of Paul, s. 546.

⁵⁴ RYTKOVÁ. Pavel z Tarsu, s. 257.

zastupujícím pojmem? Odpověď na tuto otázku poněkud komplikuje skutečnost, že Pavel používá stejné pojmenování jak pro jednotlivé obce, tak i církev jako takovou.

Je zřejmé, že oba dva pohledy jsou extrémem a ani jeden z nich nebude mít výlučnou platnost. Pro Pavla byla bezpochybně i církev jako společenství lidí na konkrétním místě. V něm se odehrávalo celé drama kafrů: Vyslechnutí zvestí evangelia, přijetí víry v Ježíše Krista ve křtu, odvrácení od dosavadního životního stylu a nastoupení nové cesty spolu s dalšími bratry a sestrami v naději na konečné společenství v Bohu. Zde bylo možné víru předávat a přijímat, sdílet radosti i bolesti, vzájemně se povzbuzovat a společně putovat k cíli. Každá taková místní církev je proto úplná, nejen část nějakého většího celku.⁵⁵ Reprezentuje celou Kristovu církev a má podíl na jejích vlastnostech a predikátech.⁵⁶

Je nicméně jisté, že Pavel od počátku chápal jednotlivé církve ne jako izolované ostrovy. Často na svých cestách osobně zažil, že přes veškerou pestrost projevů podobně prožívají svoji víru křesťané v Korintu, v Efezu, ve Filipech a na dalších místech, kteří se osobně nikdy nesetkali, ale spojovala je víra v Ježíše Krista vedená Duchem svatým, kterou jim přinesl hlášení evangelia (1K 15,162). Z etných prvků jednoty byly také křest, modlitba a eucharistie. Jeho misionářské působení ho tak utvrdilo v přesvědčení, že církve musí být na celém světě jedna, společně, jako je jeden Bůh. Zápas o jednotu církve však probíhal od samého počátku a Pavel byl po celý život velkým bojovníkem za její uskutečnění. Předpokladem jednoty byla rovnost křesťanů před Bohem. Slova adresovaná Galátům (3,26629) jistě patřila všem křesťanům.

Jako důkaz Pavlova chápání univerzální církve se často uvádí 1K 12,28 a 10,32 (primárně se ovšem obrací k lokálnímu společenství Korinthianů), i když nelze v nich se s tímto názorem ztotožnit.⁵⁷ Idea universální církve nebyla zajisté pro Pavla neznámá nebo nevýznamná. Podle Wikenhausera ji dokonce považoval za primární.⁵⁸ Pavlova teologie měla Kristova jako silný univerzální prvek tomu nasvědčuje.⁵⁹

Velmi výrazným prvkem, podtrhujícím univerzalitu a jednotu církve, byla sbírka pro jeruzalémskou obec (1K 16,164; 2K 869; 15,25627, Ga 2,10).⁶⁰ Není důkazem toho, že Jeruzalém svou tradicí 12 apoštolů zaujímá zvláštní postavení, jak to možná vnímáme dnes, ale spíše vyjadřuje komunikaci mezi obcemi, jak to odpovídá Ježíšovu duchu jednoty. Za dar víry, který pochází z prvotní jeruzalémské církve, náleží věrnost a povinnost přispívat na její materiální potřeby (15,27). Církev žije díky solidaritě svých členů a solidaritě je také jejím charakteristickým prvkem. Každý má přispívat

⁵⁵ DUNN. The Theology of Paul, s. 541.

⁵⁶ WIKENHAUSER. Die Kirche, s. 8.

⁵⁷ Posun k pojetí universální církve nastává podle něho až v listu Kolosanům. Tento názor je blízký hlavně dějivým protestanským teologům. DUNN. The Theology of Paul, s. 541.

⁵⁸ WIKENHAUSER. Die Kirche, s.8.

⁵⁹ Srov. HAINZ Josef. Kirche im Werden. München, Paderborn/Wien: Verlag Ferdinand Schöningh, 1976, s. 12668.

⁶⁰ Viz též kap. VI.2.

k budování církev podle obdržených darů (12,668; 1K 12,4611). Spolu sobení vech len vytvá í jednotu celé církve.

2. Teologická podstata církevního ú adu

Ú ady v církvi⁶¹ nevznikly ani tak pro její vnit ní pot ebu, jako pro úkol hlásání evangelia sv tu. Nejde o pouhou správu obce. Základ ú adu v církvi není sociologické, ale teologické povahy.⁶² Církevní ú ad také není nové pojmenování pro starou instanci kultovních kn íí. Ratzinger mluví o šMitgesandsein mit Christus⁶³. Ježíš dal svým učedník m p íklad k es anské slufby bližnímu a tím i církvi: š

„...“ (Ga 5,13). Ob a nezi-ná slufba je principem fungování církve: š „...“ (1K 11,1), nebo Kristus zem el za druhé (1K 8,11 14,15).

Autorita v církvi nem fle být chápána ve smyslu demokratického zastupování, proto fle nejde o výkon moci nad lidmi. Je odvozena od plné moci Ježíše Krista p sobením Ducha svatého. Na druhé stran ale také není na obci nezávislá, nýbrž je za ní u ítým zp sobem odpov dná. To nazna uje i výraz „...“ pro zp sob výkonu autority (12,7). Nelze ji srovnávat s panováním a libov lí imperátora.⁶⁴

Církev je díky síle, kterou dává Duch svatý, schopna existovat a fungovat (12,368; 1K 12). Charisma, která ud luje, nejsou znakem výlu nost, výjime nosti jeho nositele, ale naopak znakem jeho p ílen ní k ostatním. Pavel zahrnuje slufbu apo-tol , prorok a u ítel (1K 12,28) mezi charismata, a to v první ad d ležitosti. Nejsou to náhlá obdarování, která pomínou (nap íklad e v jazycích), ale trvalá pov ení k ur íté innosti a k tomu darované vybavení. Ale i dal-í dary Ducha jsou pro církev nezbytné a tvo í základ její struktury. Mimo jiné je zmi ován dar vedení resp. ízení církve („...“ 1Te 5,12; 1K 12,28; 12,8).

Charismatický rys ú adu ukazuje novost oproti jeho klasickému pojetí. Winkenhauser konstatuje, fle ú ady jsou bezesporu charismata, prop j ená samotným Kristem a rozli-uje osobní a neosobní charismata (1K 12,28). Následkem osobního charismatu se jejich nositelé stávají p íslu-níky hierarchie prvotní cíkve a jejich innost není vázána na jednu církevní obec. Považuje (ve shod s Pavlem) za apo-toly i dal-í misioná e Barnabá-e, Silase, Tita, Timoteje Apolla. (1K 4,9).⁶⁵ Vzorem pro kn ískou a církevní slufbu tak nem fle být nikdo jiný, nejl nejvy-í kn z, Ježíš-Kristus. Každý ú ad v církvi má sv j p vod a tedy i legitimitu od n ho, což ale Kertelge pokládá za obtížné p ímo exegeticky prokázat.⁶⁶

⁶¹ V Pavlov dob by bylo výstižn j-í hovo ít spí-e o funkcích nejl o ú adech; -lo daleko více o innosti a slufby, nejl o osoby a instituce.

⁶² KERTELGE. Gemeinde und Amt, s. 163.

⁶³ Tamtéž, s. 11.

⁶⁴ Tamtéž, s. 158.

⁶⁵ WIKENHAUSER. Die Kirche, s. 78.

⁶⁶ KERTELGE. Gemeinde und Amt, s. 28.

3. Náznaky hierarchické struktury

Je jasné, že v církvi, kde byla paruzie oekavána v nejbližší době, nebyl draz na vnitřní uspořádání a organizaci na prvním místě. Jeruzalémská obec znala velmi brzy starší () po řídovském vzoru. Naproti tomu u nejstarších pavlovských obcí není tato funkce zmiňována. Stavebním principem je zde svobodná působící Duch, pro jejich organizaci je použit vzor tla a jeho údu. Šoba modely, patriarchální statický i charismaticko-dynamický, existují v nejstarší církvi nesmí- en vedle sebe.⁶⁷ Později se ufl takto nesmí- ené modely nevyskytují.

Pomrn brzy, když se ukázalo, že Krist v druhý píchod v nejbližší době z ejm nenastane, se vedení jednotlivých obcí ujímali ti, kteří byli Duchem svatým k této slufb obdarováni a sv j úkol p ijali. O takových lidech nalezneme zmínky na r zných místech Pavlových list . (1 K 16,16; F 1,1; 1 Te 5,12-13). Pavel správně spoléhal na to, že se v církevních obcích vytvoří vnitřní struktura vlastními silami a charismaty. Ponechával iniciativu na nich, a nemáme žádné zprávy o tom, že by p ímo zasahoval do zp sobu jejich vedení obce. Se svými apely se vřdy obrací na v-echny její leny, i když je z ejmé, že vedoucí byli t mi, kteří p ípadně opatření k náprav ne- var realizovali.

Pavel považuje za d leflité, že ten, kdo má vést, je sám veden Duchem Bořím (Ga 6,1) Nejde tedy o n jaké formální pov ení. Snaží se najít rovnováhu mezi svobodnými projevy Ducha (charismatický proud) a ur itým ádem uvnitř spole enství církve a ádem bohoslufby. Církev je postavena nejen na Duchu a jeho vedení, ale téř na pevném ádu (, 1K 14,40). Kritizuje p ehnaný entuziasmus ducha a p íklání se ke svatému po ádku (heilige Ordnung).⁶⁸

Nicméně každá obec byla nadále samostatnou jednotkou, vedena místními v ícími. Kontakty mezi obcemi byly sice díky Pavlovi, jeho spolupracovník m a dal-ím nám neznámým -i itel m evangelia pomrn řivé,⁶⁹ ale chyb lo sjednocující nad řízené vedení. To se pomalu vytvá elo ařl v pozdě j-ím období.⁷⁰

Apo-tolé

Pavlovy listy jsou nejstar-ím sv dectvím o tom, v jakém významu se používal výraz apo-tol a jak ho Pavel v r zném kontextu chápal. Primárně byli pro Pavla apo-toly ti, které si Jeří- osobně vyvolil a pov il -í ením evangelia (Mt 28,19-20). Mezi t chto dvanáct za adil i sebe (1K 15,9), i když se s Jeří-em za jeho řivota nikdy nesetkal. P iznává, že k es any pronásledoval a vlastně není hoden tohoto pojmenování, ale B h si ho p esto vyvolil a vzk í-ený Kristus se mu ukázal.

š ; ; ;
: ; (1K 9,162)

⁶⁷ Tamtéř, s. 97.

⁶⁸ Tamtéř, s. 66.

⁶⁹ MARKSCHIES, Christoph. Mezi dv ma sv ty. Praha: Vy-ehrad, 2005, s. 182.

⁷⁰ O významu ve Fp 1,1 bude pojednáno dále.

Z tohoto úryvku je patrné, co osvědčuje lovka jako apoštola. Není to jen osobní povolení Kristem, ale hlásání evangelia, díky kterému lidé uvěřili v Krista. A také osobní nasazení, vytrvalost a mocné činy (2K, 12,12; srov. Sk 19,11). Apoštol je Kristovým a Božím zástupcem na zemi, povoláný Bohem ke spáse všech lidí (1,1; 1K 1,1). Odvolání na Krista a Boha není konkurenční, ale vyjadřuje dvě základní skutečnosti: co je obsahem tohoto pojmenování a kdo jej povolal (Ga 1,1).

Pavel označuje za apoštoly všechny misionáře evangelia (1K 15,7; 16,7). Apoštolové jsou jmenováni spolu se dvěma dalšími důležitými úřady, proroky a učiteli (1K 12,28n.). Z toho vyplývá, že je Pavel zejména považoval za stejně důležité pro život církve a že se také vzájemně doplňují, jak to dokresluje celá 12. kapitola a také obraz pěstované rostliny v kapitole 3. Apoštol není nad církví, ale je pro ní a v ní. Výraz apoštol má ale v Pavlových listech také poněkud odlišný význam, a to vyslanec korintské obce (2K 8,23 (), nebo v případě Epafrodita (Fp 2,25 ()).

Spolupracovníci

Vedle apoštola Pavel zmiňuje své bratry a sestry v Kristu nejen jako spolupracovníky (1K 16,16, Fp 4,3 aj.), někdy též spolubojovníky (1K 16,16; Fp 2,25; Fm 1,2), například spolunáležící (2K 8,23). Mají podíl na zvěstování evangelia, na misionářské práci i na vedení obce. Dílem jsou to ti, kteří Pavla provázejí na jeho misijních cestách, jako Timotej a Titus (1K 16,21; 2K 8,23), dílem křesťané z již založených obcí. To ale nejsou místní představení ve smyslu 1Te 5,12. Jinde je užit plurál bez konkrétních jmen. Nejvíce spolupracovník a přítel nechává Pavel pozdravovat v 1K 16, ať se zdá nepravděpodobné, že všechny osobně znal.

Pavel vyvolává svoji autoritu, když doporučuje svoje spolupracovníky jako ty, které mají ostatní respektovat a poslouchat. Tím je vlastně označuje za vedoucí obce. Ve skutečnosti však patrně neměli žádné oficiální pravomoci.

š , : ,
 , .
 (1K 16,15-16).

Podle zmínek v pastorálních listech (1Tm 1,5; 4,13) mohli někteří Pavlovi spolupracovníci stanout v čele místních církví a mít takové pravomoce, které později náležely biskupům.

Učitelé

Učitel, rabi, mistr – tato synonyma mají základ v židovském náboženství. Učitelé byli ti, kdo udržovali povědomí o Božím zákonu v izraelském národu, vykládali jeho smysl a rozvíjeli jeho aplikaci v každodenním životě (nazývali se proto také zákoníci).⁷¹ Také Pavel se studiu Zákona a tradic pilně věnoval (Ga 1,14).

⁷¹ RYTKOVÁ, Mireia. Doba Ježíše Nazaretského. Praha: Karolinum, 2008, s.75

ecká kultura také znala u itele, vzd lance, kteří využívali gramatiku, filosofii, morálku, rétoriku i další obory a byli vyhledáváni zejména bohatší klientelou. Vzdělání bylo hodnotou samo o sobě a vytvářelo předpoklady pro rozvoje činností a v důsledku pro – astný a bohatý život.

K esanství sice v pojetí u itele do jisté míry navazovalo jak na řídovskou, tak na eckou tradici⁷², přesto přineslo radikální změnu. Středem k esanského náboženství byl Ježíš Kristus, který byl sám mistrem nad mistry, u itel s řídovskou autoritou. Nepřinesl žádnou sofistikovanou nauku, ale sám sebe jako oběť a vzor následování. Pro Pavla tedy nebyl Kristus primárně u itelem a vykladačem Zákona, protože Zákon byl Kristovou obětí definitivně překonán (10,4). Jeho kritika v 2 je urážlivá, kteří se cítí být u iteli, ale sami to, co u dělají, nedodrží:

šMyslíš si, že jsi v dětech slepých, světlem tě ch, kteří jsou ve tmách, vychovatelem nevzdělaných, u itelem nedospělých, protože máš zákon z tělesného poznání a věříš pravdy. Ty tedy poučuj druhého, a sám sebe neučíš? Hlásáš, že se nemá krást, a sám kradeš? Říkáš, že se nesmí cizolovit, a sám cizolovíš? Oklíváš si modly, a v církvi z jejich chrámů bereš? Zakládáš si na zákon, a sám přestupováním zákona zneuctíváš Boha? (2,19623)

Pavel sám sebe považuje především za apoštola, ale přesto stojí i na místě toho, kdo učí, a toho, kdo prorocky mluví (1K, 4,17). Obě tyto dimenze (tj. prorockou i u itelskou) spojuje se svým posláním apoštola.⁷³ Učí moudrosti, která ale není moudrost lidská.

šMá vaše a mé kázání se neopíralo o vemlouvavá slova lidské moudrosti, ale prokazovaly se Duchem a mocí, aby se tak vaše víra nezakládala na moudrosti lidské, ale na moci Boží. Moudrosti sice učíme, ale jen ty, kteří jsou dospělí ve víře a neovládají moudrosti tohoto světa i vládců tohoto světa, spjatých s záhoub, nýbrž moudrosti Boží, skryté v tajemství, kterou Bůh od věčnosti určil pro naše oslavení. (1K 2,467)

O vztazích u itele a fláka hovoří Ga 6,6 š

šPavel zde odsuzuje sobectví, u itelé mají nárok na svou mzdu a fláci⁷⁴ se s nimi mají podílet () o to, co potěbují k životu. Není to jen o běžném pořádkovaném vztahu u itelů flák, jak byl znám u řídovské tehejší doby,⁷⁵ ale i o vztahu k Bohu, protože předsedem vyučování nejsou lidská moudra, ale slovo Boží. Je-li nevědomostí zrazen u itel, je tupen i u itel u itel (v. 7).

Proroci

Zdánlivě k institucionálním funkcím v církvi nepatří, alespoň dnes je v hierarchické struktuře církve nenajdeme. Pavel ale vnímá důležitost proroků pro růst církve. Ve starozákonní době byli proroci nejvýraznějším Božím hlasem, často nevyslyšeným.

⁷² Pavlova otázka ponaučení k esanským obcím připomíná jak vztah eckého u itele a fláka, tak způsoby výuky řídovského rabína.

⁷³ RYŠKOVÁ. Pavel z Tarsu, s. 69.

⁷⁴ zde není jen ve významu uchazeče o křesťanství, ale obecně posluchače poučení.

⁷⁵ HAINZ. Koinonia, s. 71.

Proroci si své povolání nevolili, ale uposlechli Bofí povolání. V t-inou jim to p ineslo nepochopení, ústrky a pronásledování (Mt 23,37). V posledních staletích p ed p íchodem Jeffí-e jako by proroci v izraelském národ vymizeli, hlas Bofí ustal. Proto byl prorok v Jeffí-ov dob tak touflebn o ekáván a vyhlífen. Jeffís jako prorok v-ak o ekávání mnohých zklamal, nesplnil jejich o ekávání v triumfální vít zství Hospodina a jeho vyvoleného národa. P ece jen se v-ak na-la hrstka t ch, kte í v n m Bofího proroka rozpoznali. Jeffí- byl ale zvlá-tí prorok, Bofí v li nejen hlásal, ale svým celým fíivotem uskute oval.

Pavel jmenuje proroctví mezi t emi st flejnými dary Ducha svatého (1K 12,28) a cení si ho evidentn velmi vysoko. Vybízí k es any, aby si tohoto daru váffili a vyuffivali ho ku prosp chu celého spole enství církve (14,4). Pro takový d raz? Pavel si z ejm jasn uv domuje, fle tento zp sob Bofí p ítomnosti v církvi se nikdy nep eflije a bude stále aktuální. P esto i tento dar pon kud relativizuje ve srovnání s láskou, která je nejn t-ím trvalým darem a znakem k es an (13,869).

Kriteriem pro ínnost prorok byl soulad s vírou (ó 12,6). V tomto smyslu je také proroctví je podrobena posouzení ostatních (1K 14,29). Zatímco slufba apo-tola je vázána na konkrétní osobu, která p inesla evangelium druhým, proroctví je otev eno v-em. Jedno ov-em nevyuluje druhé, i Pavel ve svém apo-tolském povolání apo-tola vidí také proročskou slufbu (Ga 1,15616 ; 2K 10,8).

Dal-í funkce

O kn flich a kléru, tak jak je chápeme dnes, se v Pavlových listech explicitn nemluví. šThe word priest () only appears metaphorically in Paul of a wide range or devotional, compassionate, financial and evangelistic activities (15,16; Fp 2,17; 2K 9,12), activities in which not only apostles but other Christians engage.⁷⁶

Vedoucí jednotlivých obcí a jejich pomocníci z ejm jifl za Pavlova fíivota p sobili. šPavel a Timoteus, sluflebníci Krista Jeffí-e, v-em brat ím v Kristu Jeffí-i, kte í jsou ve Filipech, i biskup m a jáhn mō (Fp 1,1).⁷⁷ Nejsou zde ale popsány jejich funkce, ty nalezneme afl v pozd j-ích pastorálních listech. Nelze také polořit rovnítko mezi zde zmín né a (12,8; 1Te 5,12) nebo (1K 12,28). Na co konkrétn m li dohlířfet, p esn nevíme. Je mořfné, fle jejich hlavním úkolem bylo dbát na neporu-enost kérygmatu a také na dodrřfování základních pravidel k es anského ritu v okruhu své p sobnosti.

Vedle b fíného (12,7; 16,1; Fp 1,1) pouřívá pro sluflebníka také výraz (Fp 2,25). Stejným slovem ozna uje slufbu pohan p i organizování sbírky jeruzalémské obci (15,27; 2K 9,12). Sluflebník a zejména slufba jsou Pavlem pojímány velmi íroce. Nazývá sám sebe sluflebníkem Krista (1,1; 15,16; Fp 2,17 aj.), podobn jako Apolla (1K 3,5). Rovn fl rodina Tř pánova se dala do slufby brat ím (1K 16,15). Kdyfl hovo í o rozli ných slufbách (1K 12,5), má na mysli v-echna charismata a také funkce, o kterých tu jifl byla e . Dokonce vládcové jsou podle n j Bofí sluflebníci (13,4). Vzorem v-em sluflebník m je pak Kristus (15,8 Fp 2,768).

⁷⁶ Dictionary of Paul, s. 134.

⁷⁷ ó doslovn dohlířřitel m a sluflebník m.

Institut starších () má svůj původ, jak již bylo uvedeno, v řídovské tradici.⁷⁸ Tento výraz se objevuje zejména v synoptických evangeliích a ve Skutcích apoštolů. Podle autora Skutek se s nimi setkával také Pavel (Sk 15,2 20,17 aj.), ale sám vedoucí nebo jiné autority v obcích, ve kterých působil, takto nepojmenovává.

Termín se vyskytuje v Novém zákoně pouze jednou, a to v 1K 12,28.⁷⁹ Zmiován v jistém odstupu od apoštolů, proroků a učitelů spíše ve vnitřním než v osobním smyslu slova. V obecném smyslu se používá podobně jako kormidelníka, v přeneseném slova smyslu i pořízeni státu.⁸⁰ Představení se rekrutovali jak z okruhu proroků, tak učitelů, kteří přijímali i pastorační, teologickou i mravní odpovědnost. Odtud se také odvíjela také autorita představených, nejen z n jakého pověření administrativního vedení obce. V případě krvešedství (1K 5,168) bychom tedy například očekávali spíše zásah prorocký, zatímco v právním sporu (1K 6,1611) spíše učitelství.⁸¹ Pro Pavla byl vždy rozhodující nikoliv právní status úřadu, ale jeho charisma a kvalita těch, kteří ho zastávají.⁸²

V. Praktický život v církvi

1. Jednání k esanův v církvi

V životě k esanův a v každém jejich jednání se má projevoval láska. Její zdroj není v nich samotných, ale v Bohu, který jim plně zjevil v Ježíšovi Kristu. Do srdcí k esanův se dostává působením Božího Ducha, a jsou proto schopni lásky nejen k Bohu, ale i k sobě navzájem. V pozemské realitě se projevuje jen částečně, nedokonale, stejně jako Pavel píše v 1. listu Korintanům (13,12a). Naplně se tato láska projeví až na věčnosti, ale u nás nyní má nadpozemský charakter, protože přesahuje obvyklé pojetí lásky v tehdejší společnosti (srov. Lk 6,32). Láska překonává hranice smrti, protože šňový lov ků byl zbaven pout hříchu, který je spojen se smrtí (8,2). Láska je základním předikázáním a naplněním zákona (13,8). Motorem jednání k esanův má být víra, nad je a láska (1Te 1,3), nejvšim je ale podle Pavla láska (1K 13), která dává zapomenout pro druhého na sebe: š
:
,
ō (12,9610). V životě z lásky není lov k nikdy hotov, stále má usilovat o její dokonalejší uplatnění. To se můj projev v pokoji s ostatními (1Te 5,13b; 12,18). je v Pavlov slovníku velmi frekventovaným slovem. Na několika místech takto charakterizuje samotného Boha (15,33; 16,20 Fp 4,7 aj.). Vedle lásky je tak pokoj nejvýraznějším rysem k esanského života. Přitom se nejedná o nějaký vnitřní stav lova, který se nám nenechá vyvést z rovnováhy, ale o sdílenou hodnotu společnosti, mající zdroj

⁷⁸ BORNKAMM, G. Apoštol Pavel, s. 174.

⁷⁹ Obdobný výraz používá Pavel na dvou místech (12,8; 1Te 5,12). Vyskytuje se pak vícekrát v pastoračních listech.

⁸⁰ KERTELGE, Gemeinde und Amt, s. 124.

⁸¹ Tamtéž, s. 12.

⁸² Tamtéž, s. 119.

ve společnosti naději. To dosvědčuje mj. pozdravení resp. políbení pokoje (16,16; 1K 16,20), uflívání mezi křesťany od samých počátků církve.

Přirozeným projevem života v Kristu je také radost, jak Pavel často připomíná (14,17; Fp 1,25; 1Te 1,6). Radost má být trvalým přirozeným projevem vodcem v církvi v Krista (1Te 5,16; Fp 4,4), a se to může jevit jako nadnesené a téměř realizovatelné. Každodenní život přece přináší mnohé těžké chvíle, ve kterých radost nemá místo. Pavel ale nemá na mysli radost způsobenou vnějšími okolnostmi, ale vnitřní hlubokou radost v domě Božích dětí (srov. 8,38-39). Typické je spojení radosti a pokoje: „Nakonec, bratři: buďte v radosti, napravujte své nedostatky, povzbuzujte se, buďte jednomyslní, pokojní, a Boží lásky a pokoje bude s vámi. Pozdravte jedni druhé svatým políbením.“ (2K 13,11) život v pokoji zahání touhu pomsty a přemáhá zlo dobrem (12,17n; 1Te 5,15). Jak je ale možné to všechno v život realizovat? Pavel není sník, nepředpokládá tak zásadní změnu chování křesťanů z jejich vlastní iniciativy. Všechno to přináší Duch Boží, jak shrnuje v Ga 5,22. Lovka je ale pozván ke spolupráci na této proměně (v. 24-25).

Mravné chování křesťanů má blahodárný vliv na život uvnitř obce, ale také přináší dobré na okolí a získává si úctu ostatních (Fp 4,8; 1Te 4,11-12). Pavel přitom neváhá sám sebe a své spolupracovníky dát za příklad takového jednání (Fp 3,17; 4,9; 1Te 2,10).⁸³ Naopak sebestednost, sobectví, pýcha, závist a jiné nečistoty přináší zlo nejen na toho, kdo tak jedná, ale na celé společnosti (8,6-7; Fp 2,3-4; Ga 5,26).

Podstatným rysem jednání křesťanů je také svoboda (2K 3,17). Jen v ní se může realizovat láska, a k Bohu, tak i k lovkovi. Není to ale svoboda bezbřehá, bez jakýchkoli závazků a ohledů na druhého:

š
,
,
: .
š
,
,
š (Ga 5,13-14;
srov. 1K 8,9)

Křesťané se mají řídit vlastním svědomím, ale zároveň brát ohledy na druhé, ve víře slabší bratry (14; srov. 1K 8). Naráží tím zejména na ty, kteří se ještě neodpoutali od říšských jídelních předpisů. Pavel sice nestojí na jejich straně, ale zároveň je do jisté míry hájí: Nikdo nemá soudit druhého (v. 13), ale spíše hledat cesty, jak s ním žít v lásce (1K 16,14). Dílčí názorové rozdíly nesmí do obce vnést rozdílné a nepřiměřené Boží díla. Těm, kteří se cítí být silní ve víře, doporučuje na jiném místě umírněnost: š

š (12,3). Potéba přijetí druhého všechno u Pavla není nějakým filosofickým názorem o důstojnosti lovků, ale zakládá se na přesvědčení, že když Boží přijímá každého bez podmínek, pak také ten, kdo v něm ví, má druhého lovkovi přijmout.⁸⁴

Místo vyvyšování jednych nad druhými si křesťané mají být na své cestě ke konečnému cíli oporou a navzájem si pomáhat (1Te 5,11; Ga 6,1n). A to se netýká

⁸³ WIKENHAUSER. Die Kirche, s. 74675.

⁸⁴ THEOBALD, M. List římanů, s. 387.

jen duchovního flivota, ale také materiálního zabezpečení (12,13). Pavel dává Korintánům za vzor k esany v Makedonii, kteří se ochotně rozdělili se svými bratry v Jeruzalém, i když sami neměli nazbyt (2K 8,263) a v další kapitole k tomu dodává: ŠVždy kdo skoupe rozsévá, bude také skoupe sklízet, a kdo –t d e rozsévá, bude také –t d e sklízet. Každý a dává podle toho, jak se ve svém srdci předem rozhodl, ne s nechutí ani z donucení; vždy radostného dárce miluje B hō (2K 9,667).

V Pavlových listech se také objevuje zmínka o vztahu k esan a ve ejné moci. V listu íman m (13,167) konstatuje, že sv t-tí vládcové jsou ustanoveni v souladu s Boflím ádem, pokud se ov-em chovají zodpov dn ve sv ené slufb . Proto je mají k esané respektovat a být ádnými ob any nejen z obavy z postihu, ale proto, že i tito vykonavatelé sv tské moci jsou Boflím nástrojem v tomto sv t . Druhá zmínka se týká pohanské soudní instituce v 1K 6,1n. Pavel ji p ímo nehodnotí, ale negativně se staví k tomu, aby ji k esané využívali pro e-ení svých malicherných spor (srov. Ga 5,15). Místo toho navrhuje velkorysost a strp ní vlastní –kody.

2. Pavlova autorita v církvi

Výraz autorita () používá Pavel spí-e ve smyslu práva na odm nu za vykonanou práci (1K 9,466.12.18), jen ve dvou p ípadech v –ir-ím významu oprávn ní ídit svou obec (2K 10,8; 13,10). Uv domuje si ale své lidské omezení a nespolehá jen na své síly (2K 10,3). Nechce se vychloubat (2K 10,12615) a osl ovat e n ním (11,6). Jeho autorita je založena na charismatu, proto je jiná než u jiných tradi ních i moderních spole ností.⁸⁵ Svou autoritu nestaví na své osob , ale na Kristu. ĎPí-u vám to proto, abych, ať p íjdu, nemusel být p ísný na základ pravomoci, kterou mi p ece Pán dal k budování, nikoli k bo ení.õ (2K 13,10) Stejn jako moc Krista se nejvíce projevila v bezmoci k ífle, tak i Pavel je slabý, ale silný ve svém apo-tolském poslání (2K 11612), a hlásá evangelium, aby zachránil aspo n které (1K 9,22).

Je prost edníkem mezi Bohem, Kristem a obcí. šV-echna strádání, která mají v ící nést, jsou utrpením samého Ježí-e. On trpí ve svých v ících.õ⁸⁶ Pavel p íjal evangelium, které hlásá skrze zjevení Ježí-e Krista (Ga 1,12). Jeho p íkazy vycházejí z Boflí autority (1K 7,10; 9,14). P íslu-í mu právo na izovat ur íté v ci jménem Pán (1K 7,10) i jménem svým (7,12.25). Moc mu k tomu dává milost daná Pánem (1,5; 12,3). Pavel se chápe jako posel Krist v, svou slufbu jako slufbu na míst Krista (2K 5,20). Rozlí-uje jasn mezi p íkázáním Pána a svým na ízením (1K 7,12.25). I ta jsou v-ak vedena Duchem (1K 7,40) a pocházejí tak od Pána (1K 11,23).

Uznává autoritu jeruzalémských p edstavitel církve, ale brání se zasahování do v íšjehoõ církvi. Nejnázorn j-í p íklad každodenní reality Pavlovy apo-tolské autority p edstavuje 1. list Korintán m. Pavel jim chce svou autoritou dodat odvahy k p evzetí odpov dnosti za sebe, chce je dovést ke k esanské dosp losti. Autoritu p ítom uplat uje ne nad církvi, ale v církvi (1K 2,663,2; 4,15). P íkladem jeho schopnosti apo-tolského i pastora ního vedení je 1K 9,19623. Je zde spjata úfšasná citlivost spjatá s teologickou a rétorickou d myslností. To je charakter uplat ování

⁸⁵ Dictionary of Paul, s. 132.

⁸⁶ HAINZ. Koinonia, s. 100.

Pavlovy autority.⁸⁷ Pavel je nejvyšší pozemská autorita pro všechny obce, které založil. On položil základ a druzí na něm staví (1K 3,10). Není tím, kdo by dostavoval na cizím základě (1K 3,10; 15,20).⁸⁸

Svou službu hlásání evangelia považuje za kněžskou službu pro pohany (15,16). Je obětí službou ó pohané, kteří se obrátí, se stávají obětí darem.⁸⁹ Co ze setkání s Kristem přijal, to ve svém úadě také uplatňuje. (1Te 2,7; 2K 11,13). Je jako otec, kterému jsou jeho děti vděny (1K 4,15; 2K 12,14; 1Te 2,11), jako matka, rodící v bolestech (Ga 4,19) nebo peřující o své děti (1Te 2,7). Jeho obec je jeho dílo v Pánu (1K 9,1), jeho doporučení dopis (2K 3,2). Byl pro jednotlivé obce nejen postavou zakladatelskou a nositelem autority, nýbrž i osobou kontaktní ve vztahu mezi obcemi, jakýmsi středem, který dovořoval, aby se formovalo v domě církevní sounáležitosti.⁹⁰

Na druhé straně Pavel povzbuzuje shromáždění, aby převzalo zodpovědnost za sebe samo, aby poznalo a regulovalo služby. Netvrdí, že požádek je záležitostí představených, je to odpovědnost všech. Nechává obcím velkou míru svobody⁹¹, jeho cílem není uniformita, ale když je to nutné, vyžaduje poslušnost (1K 4,21; 5,26; 2K 13,2).⁹² Všem samozvaným prorokům a každému, kdo se cítí být zvláště obdarován Duchem svatým, vzkazuje: šměl by poznat, že to, co vám píšu, je přikázání Pána (1K 14,37b). Ve 2K 10,13⁹³ se Pavel obhajuje jako pravý apoštol a vymezuje se proti některým potulným misionářům. Pro povolání za apoštola není rozhodující osobní zkušenost s pozemským Ježíšem. Jeho starost, aby obce, které založil, zůstaly v rné evangeliu, které hlásal, není samolibá sebestřednost, ale eschatologická perspektiva.⁹⁴

Šed, založený nikoli na člověku, ale na Bohu, je tím, o co Pavel v církvi soustavně usiluje. Odpovídající výraz bychom sice našli pouze na jednom místě (1K 14,40), ale disciplinární otázky řeší Pavel ve značné části tohoto listu. V této kapitole je velká sta v nována správnému uřívání charismat ke společnému prospěchu církve i lidí mimo ni (v. 1625). V 11. kapitole poukazuje na vhodné a v jiných církvích obvyklé ustrojení mužů a žen při prorokování (v. 2616) a dále uvádí zásady správného chování při večeři Pána (17634). Obdobná napomenutí, smějící k zavedení nebo obnově požadku bychom našli i jinde (1Te 4,11612).

⁸⁷ DUNN. *The Theology of Paul*, s. 577.

⁸⁸ Pavel stanovil dosti přesná pravidla pro nezasahování do již ustavených církví nikým jiným. Zmíňuje se, že nechce zakládat církev na cizím základě (15,20). Římská církev jistě své vedení měla. Nevyhýbá se ale sepsání listu s obecně parenetickým laděním ani do této obce. Píše jako kazatel svým bratrům a sestrám v Kristu doufaje, že podpoří jeden druhého. Obrací se k fíidm i pohanům.

⁸⁹ KERTELGE. *Gemeinde und Amt*, s. 20.

⁹⁰ RYTKOVÁ. *Pavel z Tarsu*, s. 148.

⁹¹ ŠGenerally in his writings he is more concerned that his converts should imitate rather than obey him (1Te 3,6; 1K 11,1; Ga 4,12; F 3,17). *Dictionary of Paul*, s. 134.

⁹² Zdá se, že vztah mezi Pavlem a korintskou církví byl v ohrožení, protože část obce ho odmítala dále uznávat jako v dce. Jedním z ohnisek svár bylo Pavlovo odmítnutí hmotné podpory ze strany Korinthan. VERBUGGE, Verlyn D. *Paul's style of church leadership illustrated by his instructions to the Corinthians on the collection*. San Francisco: Mellen Research University Press, 1992, s. 113; 294.

⁹³ Tato část listu je podle některých badatelů samostatný list, pravděpodobně část zmíněného šlistu v slzách, psaný před smířením s Korintskou obcí. Srov. tamtéž, s. 96.

⁹⁴ KERTELGE *Gemeinde und Amt*, s. 64.

Pavel uplatuje svoji autoritu ne proto, aby si upevnil moc, ale pro rozhodování v konkrétních problémech (1K 5,4; 6,16-17). Dovolává se přitom také přirozenosti a obecného mravu jako argumentu pro to, co mají klesané dodržovat jako určité minimum, které dodrží i pohané. Nikdy je ale Pavel neodepisuje, i když jejich poklesky nebo nevinnost Bohu jsou velké. Trpčivost je vede zpět, napomíná i zaklíná (1K 3,17; 14,38; 16,22; Ga 6,7-8). Vychází totiž z toho, že jsou milostí Boží povoláni k životu.

ŠKdyž nám zlo e í, odpovídáme laskavě. Až dosud jsme vydali nci svata, na které se v-echno svaluje. Nepí-i to proto, abych vás zahanbil, ale abych vás jako své milované d ti napomenul. I kdybyste měli tisíce vychovatel v Kristu, otce mnoho nemáte, nebo v Kristu Ježí-i jsem vás já přivedl k životu skrze evangelium. Proším vás: Jednejte podle mého přikladu! (1K 4,13-16)

Pokud je to nutné, dokážete ale přitvrdit s poukazem na svoji autoritu, danou Bohem (v. 19-21; 2K 10,2-6).

Pavlova apo-tolská autorita však není bez hranic. Musí hlásat v souladu s evangeliem (1K 15,16-17; Ga 1,6-7). Vedoucí v církvi mají také odvozenou autoritu. Mohou a mají učit, kázat, nabádat k následování evangelia a tradice (1Te 5,12-13). Mají také jasně postupovat v případě přestoupení církve (1K 5,5). Také problémy kolem veškerého Pán mají konkrétně i uvnitř komunity (1K 11,17-34).

3. Vedení církevní obce

Klesanská obec byla v principu založena na rovnosti v Kristu. To znamenalo především v domě stejné důstojnosti každého člena obce jako přijatého Božího syna i dcery. Měla být určitým prostorem, ze kterého by vyzařovala vzájemná láska i navěnek. To bylo důležitou podmínkou úspěšného šíření evangelia, jehož hlásáním byli členové obce pověřeni.⁹⁵ Z tohoto titulu měli určitou autoritu a mohli se přirozeně stát jakýmsi vedoucími obce i jejími reprezentanty v širší okolní společnosti. O konkrétní podobě a formě vedení obcí ale nemáme z Pavlových spisů mnoho informací. Vedení obcí, pokud nějak existovalo, nebylo zřejmě vnímáno jako formální autorita. Pavel se na ně ve svých listech adresně neobrací, ale oslovuje vždy celou obec. Jedinou výjimkou je Fp 1,1, kde jmenuje jifl zmíněné a . O jejich pravomoci a náplni služby však nic dalšího neříká. Patrně se ale svým postavením od ostatních lišili a na řízení obce se podíleli nebo na ně měli alespoň určitý vliv.

Z jifl vícekrát zmíněného úryvku 1Te 5,12 vyplývá, že vedení obce nebylo patrně soustředěné v jedné osobě, ale mělo spíše kolektivní podobu. Z výrazu „jednoznačně neplyne, jednalo-li se jednoznačně neplyne, jednalo-li se spíše o vedoucí ve smyslu poučování ve víře a mravech, nebo i o praktické organizační otázky. Podobnou otázku si můžeme položit i v případě pánovy rodiny (1K 16,15-16).

⁹⁵ Tak to fungovalo i v antiochijské obci, ve které Pavel na začátku své misijní činnosti působil. RYŠKOVÁ. Pavel z Tarsu, s. 151.

Vzhledem k organizaci bohoslužebného života (domácí církve) se nabízí myšlenka, že vedoucími se mohli stávat ti, kteří vlastnili dostatečně prostorné domy, ve kterých se k esané scházeli k ve e i Pán .⁹⁶ V úplných počátcích se mohla v takovém domě scházet celá místní církev, řídící několik desítek osob.⁹⁷ Velmi záhy, ještě za Pavlova misijního působení, se alespoň ve velkých městech církev rozrostla natolik, že se shromáždění konala na více místech (srov. 1K 16,19 aj.). Je proto otázkou, zda je namístě uvažovat o vedení celé obce ve městě, nebo je reálnější mluvit o vedení společenství, scházejících se po domech (domácí církve), která byla do značné míry samostatná.⁹⁸

Ponejmenším v korintské obci, o které máme z Pavlových listů nejvíce informací, zřejmě žádné sjednocující vedení neexistovalo. Byl zde nevelký počet k esanů, kteří měli významnější společenské postavení a patrně i větší majetek (1K 1,26). Mohli tedy poskytovat své domy k ve e e Pán (1K 11,22) a mít značný vliv na záležitosti místní církve. Lze si dobře představit, že jejich rivalita způsobila i roztrpění obce na několik táborů (1K 1,11).

Průběh bohoslužeb v Korintě nebyl nikým dříve organizován, jak vyplývá z Pavlových slov v 1K 11 a 14. Nenalezneme ani zmínku o tom, že by někdo řídil sbírky pro chudé (včetně pro Jeruzalém, pomineme-li Pavlovu pobídku v 2K 8), péči o nemocné, vdovy a sirotky a další praktické záležitosti. Účastinností byla zřejmě vedena spontánní iniciativou jednotlivých k esanů. To s sebou přineslo vedle nesporných klade také spory a nejednotnost. Proto musel Pavel několikrát v Korintě zasahovat jak osobně, tak prostřednictvím svých listů. Vedení takto stávalo do značné míry v jeho rukou. I ostatní Pavlovi spolupracovníci a další zvěstovatelé evangelia navštěvovali obce a trávili v nich nějaký čas (1Te 1; 1K 16,10.12; 2K 1,19). Vedle upevnění víry a morálních zásad mohli díky své autoritě ponejmenším radit místnímu společenství i v praktických otázkách.

Pavel přitom nezapomíná ani na otázku hmotné podpory misionářů ze strany obce: „š (Ga 6,6). Díky misionářům k esané přijali evangelium a jsou jejich dlužníky. Jako výraz v úctě se mají dílit o svá dobra (srov. 15,27). Přitom má jít o partnerský vztah při ujmání a dávání ó na jedné straně duchovních a na druhé straně materiálních dober. Příkladem se v tomto směru chovali Filipáné (4,15-19) a Pavel je jejich pozorností viditelně potěšen. Nikoho ale nenutí, nechce být nikomu na obtíž, ani na nikom závislý, ale aby se při případné podpoře uskutečnila v lásce a ve svobodě (1Te 2,9; 2K 11,9).

VI. Pavlova teologie církve

Lze vůbec hovořit o Pavlově teologii? Od jeho života nás dělí dva tisíce let Pavel nám nezanechal žádné souborné teologické dílo. Ve srovnání s jinými spisy Nového zákona ale máme přece jen široký rozsah textů různých zaměření, z nichž minimálně

⁹⁶ Například manželé Priscilla a Akvila, Aristobulos, Gaius a další, o kterých Pavel hovoří v 16.

⁹⁷ DUNN. The Theology of Paul, s. 537.

⁹⁸ V takové domácí církve patrně stála například Foibe (16,1n).

sedm z nich je skutečně Pavlových a další pocházejí z jeho školy a jistě odrážejí jeho myšlení a postoj. Byly adresovány obcím v různých oblastech a týkají se různých témat. Vznikaly v relativně dlouhém období 60-80 let.

Máme ji pojmout jako sumu teologií jednotlivých listů, nebo máme jít za tuto viditelnou vrstvu a udělat pokus o určitou syntézu? Nemůžeme ji rekonstruovat podle četnosti určitých slov nebo témat, protože Pavel považoval za nejdůležitější pro své adresáty (zejména jádro křesťanství – kerygma), které nepovažoval za nutné je v listech opakovat. Navíc jsou listy často reakcí, odpovědí na konkrétní problémy a otázky a my neznáme ani tyto otázky, ani okolnosti, ze kterých vznikly, a tak máme problémy s interpretací. Příkladem nad jiné je 1. list Korinťanům.⁹⁹ Tímto a podobným otázkám se věnuje každý, kdo se o určité shrnutí Pavlovy teologie snaží. O tom, že toto úsilí není marné, svědčí nejen značný počet prací na toto téma, ale také poměrně zetelný a stabilní výsledný obraz Pavlova teologického myšlení. S využitím těchto poznatků se nyní pokusíme podat stručný nástin Pavlovy ekleziologie.

1. Církev jako dílo Boží

Vzhledem k významnému postavení tématu církve v Pavlových listech je namístě otázka: Co tento pojem pro Pavla představoval, jak ho teologicky chápal? Samozřejmě zcela vyčerpávající a jednoznačnou odpověď z výše uvedených důvodů získat nelze, přesto vzhledem k hojnému výskytu termínu *ἐκκλησία*, resp. *ἐκκλησία* základní charakteristiku Pavlova pojetí církve u nás můžeme určit. Klíčem k pochopení Pavlova teologického myšlení v tomto smyslu může být spojení *ἐκκλησία* v Kristu Ježíši:

ὁ θεὸς ἐκκλησίαν ἑαυτοῦ ἑώρακεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.
 (1Te 2,14; srov. 1K 1,2).

Pavel se tím zejména snažil se co nejlépe vyjádřit následující paradox: Rodící se církev křesťanů je v jistém smyslu pokračováním svatého Božího lidu Izraele, ale na jiném neetnickém základě. Tím základem je víra v Ježíše Krista. Je tedy zároveň tím zcela novým a zároveň má kořeny v Božím zaslíbení Abrahámovi. V tomto spojení je možné ale vidět ještě víc. Je to stručné shrnutí toho, co Pavel vyznával a učil: Smlouvat k Bohu skrze Krista.

U Pavla nenalezneme žádnou definici církve. Formulace, že jde o společenství pokřtěných, se objevuje až později.¹⁰⁰ Nicméně v prvním listu Korinťanům se objevuje verze, který je této definici velmi blízko: *ἐκκλησία*

ὁ θεὸς ἐκκλησίαν ἑαυτοῦ ἑώρακεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.
 (1K 12,13).

Církev pro Pavla rozhodně není božským náboženským uskupením, není společenství, organizovanou křesťanstvím, rozvíjením a šířením náboženských tradic a přesvědčení.¹⁰¹ Nelze ji odvodit z žádných forem tehdejšího společenství židovského lidu, ale ani z židovských náboženských uskupení kolem Chrámu nebo synagogy, i od pohanských kultů a rituálů. Pavel si ovšem velmi dobře uvědomoval, že vliv jak ze strany židovství

⁹⁹ DUNN. *The Theology of Paul*, s. 136-16, viz též RYŠKOVÁ. *Pavel z Tarsu*, s. 235.

¹⁰⁰ HAINZ. *Koinonia*, s. 40.

¹⁰¹ BORNKAMM, G. *Apokalypsa Pavla*, s. 171.

(Ga 1), tak pohanství (1K 10) na mladou církev je známy, a proto v noval tolik úsilí tomu, aby z stávala na základech, které položil Kristus. Dalo by se říci, že flárliv st efil její istotu (2K 11,2).

Vznik církve jako fenoménu, stejně jako vznik konkrétní církevní obce, je zárukem Boffí lásky a moci, protože on povolává k flivotu i to, co je v lidských o ích opovrfleníhodné a bezvýznamné (srov. 1K 1,26ó31).¹⁰² Pokud Pavel mluví s lítostí a pokorou o církvi, kterou pronásledoval (1K 15,9; Ga 1,13.23), má na mysli p edev-ím církev jako takovou, ale fakticky pronásledoval její ecky mluvící p íslu-níky.¹⁰³ Úvodní slovo k církevní obci v Korint (1K 1,4) prozrazuje, jak chápe povolání do církve obecn . Trpný rod zde vyjad uje, že povolání být církví a v církvi není rozhodnutí a in lov ka, ale milost Boffí. On povolává do spole enství s Jeffí-em Kristem, do spole enství církve svou milostí. Církev je místo spásy, obec vykoupených. Ty B h šposv tilõ a švyvolilõ pro spásu v-ech (1K 1,28; 8,29ó30).

Pavel nazývá leny k es anských obcíh šsvatõ (2K 13,12; Fp 1,1; 1,7 aj.). Není to proto, že by byl p esv d en o jejich bezh í-nosti a morální dokonalosti, ale proto, že jsou posv eni samotným Kristem (1K 1,2). Zd raz uje zásadní rovnost len církve p ed Bohem díky Kristu: šVy v-ichni jste p ece skrze víru syny Boffími v Kristu Jeffí-i. Nebo vy v-ichni, kte í jste byli pok t ni v Krista, také jste Krista oblékli. Není ufl rozdíl mezi fídem a pohanem, otrokem a svobodným, muflm a flenouõ (Ga 3,26ó28). Nicmén jednota ve spole enství v ících není založena na dohodách jejich len , ani na n jakých psaných i nepsaných regulích, ale na p sobení Ducha svatého v srdci každého z nich. Aby se mohlo toto spole enství realizovat, vybízí Pavel k ohleduplnosti a k vzájemnému p íjetí v lásce (12,10; 14,1ó15). Je to jednání, které nejlépe odpovídá Jeffí-ov v li. Inspirací a zdrojem flivota obce má být sám Kristus. Tak jako se on poníflil a vydal za spásu sv ta, tak se má každý k es an poslu-n a s pokorou vydávat pro druhé a tak dojít spásy (Fp 2,5ó12). Vedení Duchem ov-em nevylu uje lidské vedení obce. Práv naopak ó B h zve lov ka ke spolupráci na díle spásy. Proto Pavel d sledn uplat oval svoji autoritu v obcích, které založil (viz kap. V.). Po ínal si v-ak s láskou a s v domím, že jej k tomuto úkolu vyvolil B h (2K 1,21) a že je jen Kristovým sluflebníkem (2K 4,5). Rozli-oval p ítom jasn pokyny své a Boffí ustanovení (2K 11,17). Od po átku také podporoval v obcích ur íté místní vedení (1Te 5,12).

Pavel nepovažuje církev za uzav ené spole enství, jakými byly nap . r zné mysterijní skupinky. Naopak p edpokládá, že se shromážd ní zú astní i lidé, kte í je-t k es any nejsou, a ufl cílen nebo mimod k. Nabádá k es any, aby jejich promluvy z vnuknutí Ducha Svateho byly srozumitelné a jasné, aby z nich mohli mít nezav ení uflitek a poznali, že B h je uprost ed nich (1K 14,22ó25). Cílem k es an a celé církve je ú ast na Boffím království (G 5,21), které je ufl dílem p ítomné (14,17), ale naplní se afl p í p íchodu Pána (1K 15), který Pavel z ejm o ekával je-t za svého flivota (1Te 4,17). Proto zd raz uje nad ji (8,17), která posiluje ve zkou-kách a poku-eních a proto také klade na srdce svým adresát m v obcích, aby se vyvarovali chování, které znemohl uje mít podíl na Boffím království (1K 6,10).

¹⁰² RYTKOVÁ. Pavel z Tarsu, s. 257.

¹⁰³ Tamtéfl.

2. Církev jako *communio*

Je mimo jakoukoli pochybnost, že to, co církev od počátku budovalo, flivilo a posilovalo, byl především vztah k Ježíši Kristu. K esané mli zároveň pevnou d v rou v to, že tento vztah není jednostranný a že Kristus je stále s nimi, jak slíbil (Mt 28,20). Pavel často ve svých listech pouflívá pro vyjádění tohoto spole enství výraz *κοινωνία*, které se do latiny p ekládá jako *communio* ó termín, který je pouflíván i v sou asné ekleziologii. Má pom rn široké významové spektrum, jak uvidíme dále. Základním významem, a to i mimo k esanské obce, je spole enství, obecnství, jako takové. Sou ek uvádí up esn ní ve smyslu t sného spojení nebo vztahu.¹⁰⁴ Druhý základní význam vyplývá ze slovesného tvaru *κοινωνέω* ¹⁰⁵ ú astnit se na n em. Oba dva významy se práv u Pavla uplat ují a vzájemn dopl ují.¹⁰⁶ Heinz výstifln shrnuje, kdo jsou k esané jako ú astníci takového spole enství: *šKoinónoi sind daher Personen, die in koinónia, d.h. in einem Gemeinschaftsverhältnis zueinander stehen, weil sie gemeinsam Anteil an etwas haben.ō*¹⁰⁷ Na em tedy mají k esané podíl? V synoptických evangeliích je uvád n jako cíl flivota lov ka podíl na v ném flivot (Mt 19,29; Mk 10,17 L 10,25 aj.). V Janov evangeliu je tento v ný flivot výslovn spojen s osobou Ježíše Krista. Petr nebude mít s Ježíšem podíl (), pokud si od n ho nenechá umýt nohy (J 13,8). Pavel vysv tluje Korin an m, že p i ve e i Pán mají ú ast na t le a krvi Kristov , tedy na Kristu samotném.

Mít podíl na n kom, na n jaké osob , je dosti neobvyklým obratem a v b flném vyjad ování se neobjevuje. Srozumiteln j-í je mít podíl na n em. To si Pavel uv domuje a proto se snaflí v n kolika v tách tuto obtífl p ekonat a vysv tlít, že podíl na Kristu, spole enství s ním, je zároveň ú astí na eucharistii.¹⁰⁸ Spole enství s Kristem je pro Pavla také spole enství s Bohem, flivot v ný. Je to práv B h, který povolává lov ka do spole enství se svým Synem: *š*

ὁ (1K 1,9). V-ímn me si neobvyklého pouflití genitivu, p esn j-í p eklad by tedy zn l: spole enství jeho Syna Ježíše Krista, na-eho Pána. Je to Kristovo spole enství, jeho vlastnictví. Ti, kdo na n m mají ú ast, jsou Kristovi, stali se jeho bratry a budou s ním sdílet Boflí slávu (srov. Ga 3,29; 8,17.29). Toto spole enství není jen p íslibem ú astí na flivot Boflím na konci as (eschatologický význam), jak by tomu napovídaly p edchozí ver-e, ale také šbytím v Kristuō nyní a tady.

Jak ale takové spole enství vypadá, jak si ho Pavel p edstavoval? Mohli bychom jist uvaflvat o ur ítém mystickém spojení poutem lásky s oslaveným Kristem (8,35), které se v plnosti uskute ní p i paruzii na konci d jin (8,18ó22). Tím se ale obsah tohoto pojmu jist nevy erpává. Ne v-ichni k esané byli mystiky, i kdyfl tento rozm r spirituality byl z ejm výrazn ji zastoupen nefl dnes. Stejn d leflité bylo také

¹⁰⁴ SOU EK, Josef B. eckoó eský slovník k Novému zákonu. Praha: Kalich, 2003.

¹⁰⁵ Pojí se s genitivem, často s p edlofkou *en, eis, pros*, sdílet s n kým (dat.) n co (gen.). Má význam jak mít, p íjmout ú ast na n em, tak i dát, nechat, dovolit n komu mít ú ast. Tímto zp sobem lze vystihnout partnerský vztah mezi Kristem a k esany. HAINZ *Koinonia*, s. 76.

¹⁰⁶ flENÍTEK P. T lo Kristovo, s. 55.

¹⁰⁷ HAINZ. *Koinonia*, s. 173.

¹⁰⁸ Srov. tamtéfl, s. 20.

svátostné sjednocení s Kristem skrze jeho tělo a krev (1K 10,16-17). Stejně jako v úvodní kapitole tohoto listu je zde použito genitivu

. Mělo být vyjádřeno, jde o Kristovu vůči, jeho osobní iniciativu a úst. Je tedy zřejmé, že oba dva aspekty společenství, které byly výše popsány, byly pro Pavla vzájemně propojené a stejně důležité. Heinz to stručně shrnuje: šVypadá to na společenství s Ježíšem nyní a navzájemnost.¹⁰⁹

Vedle společenství s Kristem zahrnuje ovšem také společenství bratří a sester mezi sebou navzájem. Pavel nabádá k esenství, aby filisté ve vzájemné lásce v duchu Kristova odkazu (srov. J 13,34): š

š (12,10-11). Následující verše rozvádějí, jak má pravé k esenství v lásce vypadat: odplácet zlo dobrem, dílit se s potěbnými, v novat se sloubit druhým, flít v pokoji (13-18). Dodržovat takové zásady, a to je-tě s vnitřní radostí, nedokáže člověk sám od sebe. S Kristem uprostřed společenství to ale možné je. Nebo je-tě lépe řečeno: Jako důsledek společenství člověk s Kristem je takový flivot možný. On k tomu člověk uschopuje skrze Ducha svatého, kterého k esenství posílá, jak p slíbil (J 15,26).

K esenství mají flít jako bratři a sestry, protože jsou si přes všechny rozdíly v postavení a majetku rovni před Bohem (Ga 3,26-28). Pavel tak navazuje na Ježíšovo pojetí společenství jeho učedníků jako Bohem rodiny (*familia Dei*) vedené bratrskou láskou (1Te 4,9).¹¹⁰ Jistě si nepředstavuje, že rázem vymizí všechny nerovnosti v sociálním postavení, ale tyto rozdíly nemají být důvodem vyvýšování jednych nad druhými a společenství má pracovat na jejich odstranění.

Podstatným rysem společenství k esenství je také jednota. Pavel je nesvorností Korinthanů velmi zasažen a ukazuje jim, kdo má být základem jejich jednoty: š

š (1 K 1,10).

Cíl dosažení jednoty smýšlení a smýšlení se zdá být poněkud utopický, zejména s ohledem na hloubku a šíři konkrétních problémů, se kterými se Korinthané potýkají a které se Pavel snaží řešit. Nejde mu zde ale o jaké rovnostářství, o uniformitu myšlení, která by odporovala lidské svobodě, ale spíše o to, aby si Korinthané uvědomili, co, nebo spíše kdo je spojuje. Od nich se pak pirozeně bude odvíjet smýšlení, jednání i celkové smýšlení jejich flivota.

Pavel nezapomíná ani na to, že také úst na společném díle k esenství sjednocuje. Největším takovým dílem, který bere jako svůj flivotní úkol a povinnost, je šíření evangelia. š

š (Fp 1,5). Jde o Bohem dílo a jako takové dojde jistě naplnění. A k esenství, spolupracující na tomto díle, dojdou vnitřní radosti v flivotě s ním. A předzvěstí tohoto vnitřního společenství je jejich jednota, založená na vnitřním přesvědčení každého z nich, že toto dílo má smysl, dokonce v té smyslu, není jakékoli jiné dílo, protože jde

¹⁰⁹ HAINZ. Koinonia, s. 17.

¹¹⁰ RYTKOVÁ, Pavel z Tarsu, s. 179.

o společné dílo Boha a lidí. Nic na tom nemění ani fakt, že názory exegetů na význam slova *koinonía* se zde značně rozcházejí. Nelze totiž jistě určit, zda zde má Pavel na mysli bratrské společenství při podpoře hlásání evangelia nebo společenství, které vzniklo díky evangeliu. Nebo se jedná o společenství Filipů s Pavlem, svým životopiscem evangelia, kterého podporují. Pokud budeme schopni chápat společenství jako podíl na něm (nikom), je také možno si klást otázku, zda je zde myšlen i podíl na společenství v Kristu nebo spíše konkrétně na hlásání evangelia.¹¹¹

Jiným dílem, které má význam pro vytváření jednoty křesťanů, byla sbírka pro chudé Jeruzalémské církve. I toto dílo považoval Pavel za vlastní, byl to jeho projekt, dolehlý nástroj pro stmelení židovské a pohanské vteky křesťanů. Rozdělení křesťanů byl totiž vášnivý a přetrvávající problém prvotní církve (Ga 2,164). Pavel doufá, že sbírka by mohla tuto propast pomoci přemostit. Proto na její realizaci v korintské obci tak naléhal. (2K 8,768). Sběrka není povinnost, nařízená Pavlovi vůči autoritami, ale projev lásky a Boží milosti, darem z nebe (8,1). Také zmínka v Ga 2,10 je myšlena spíše jako dobrovolná činnost, než jako povinnost. Zároveň je sbírka příspívkem ke společenství všech obcí navzájem a se švatými, tj. s Jeruzalémskou obcí. Tuto obec považoval Pavel vždy za *Urgemeinde*¹¹², kolébku křesťanství, ze které se evangelium šíří do celého světa. Křesťané z pohanů jsou této obci zavázáni za to, že mohli poznat Krista a z vděčnosti jim oplácí sbírkou (1K 15,26627). Není bez zajímavosti, že výraz *koinonía* je zde použit ve významu poskytnout příspěvek (1K 15,26; G 2,9; G 6,6), který u helénských autorů není vůbec obsažen.¹¹³

Z výše uvedeného je zřejmé, že *koinonía* má opravdu bohatý obsah a zahrnuje v sobě jak společenství s Bohem skrze Krista v Duchu svatém a tím vlastně účast na život celé Trojice (Takto to ovšem Pavel ještě neformuloval, i když zdaleka není vyloučeno, že implicitně chápal), tak společenství mezi křesťany navzájem. Výstižná je říční-kova rekapitulace, že *koinonía* označuje jak horizontální, mezilidský vztah, tak i vztah mezi člověkem a Bohem, jak účast na něm, tak i společenství, jak východisko, tak i prostředek.¹¹⁴ Můžeme rovněž říci, že společenství jako *koinonía* je cílem celých *koinoníů* jin spásy.

3. Společenství Ducha

Celá Pavlova koncepce církve může být pojímána jako přisobení Ducha *koinonía* (Fp 2,1; srov. 2K 13,13). Nejde pouze o společenství s Duchem, ale společenství v církvi v Duchu.¹¹⁵ Nebyl to žádný teoretický kalkul, ale praktická zkušenost z lidí jeho obcí (Fp 2,164). Pro Pavla jako pro každého křesťana té doby bylo totiž samozřejmé, že všichni, kteří přijali víru v Ježíše Krista, byli podle jeho přislíbení také darováni Duchem svatým (1K 12,5,5; 8,4616; 8,15; Ga 4,6). Přítomnost Ducha byla v prvotní

¹¹¹ HAINZ. *Koinonia*, s. 89691.

¹¹² Tamtéž, s. 151.

¹¹³ Tamtéž, s. 164.

¹¹⁴ HAINZ. *Koinonia*, P. T. o Kristovo, s. 59.

¹¹⁵ Duch je ten, který spojuje Pavla s Filipy. Duch, který se projevuje vzájemnou láskou a slitovností. HAINZ. *Koinonia*, s. 54.

církvi hmatatelná, a to především díky jeho darům (). Vedle tohoto výrazu používá Pavel též (1K 12,1; 14,1).

Nejvíce informací máme o charismatickém společenství korintské církve. Je to díky problémům, které neuspokojují dané používání charismatických darů pro jiná účely a které musel Pavel ve své korespondenci řešit. Z toho ovšem nelze usoudit, že by jiné obce nebyly Duchem stejně nebo ještě hojněji obdarovány. V 1. listu Tesalonickým vybízí Pavel k tomu, aby nezhářeli plamen Ducha a nepohrdali jeho darem prorokování (1Te 5,19-20). Galatským naléhavě doporučuje, aby více využívali vedení Duchem, ze kterého jsou živi (Ga 5,25).

Pavel zdůrazňuje, že ve které dary dává jeden a týž Duch, dává je svobodně, obdarovává každého k česťu, a to ku prospěchu celé církevní obce (1K 12,7). Nejprve dostává k česťu základní obdarování, kterým je Duch svatý (1K 12,13), a na základě tohoto obdarování pak dostává rozličné dary. Pro jejich užívání platí zásada: Bůh není Bohem zmatku, nýbrž Bohem pokoje (1K 14,33). Proto musí osobní ambice každého ustoupit, aby spíše sloužil, než aby mu bylo slouženo (Mt 20,28). V korintské obci tomu tak zatím nebylo, panovaly spory ohledně používání daru prorokování, mluvení v jazycích. Proto Pavel zasahuje (1K 14,37-39).

Kritizuje soustředění o mimořádný dar mluvení jazyky ve vytržení. Ten slouží celku obce jen omezeně, musí je totiž někdo vykládat. Kdyby ve shromáždění neměli vykladače, a ve shromáždění raději mlčí, každý sám mluví ve vytržení jen pro sebe a pro Boha (1K 14,28). Sám Pavel také svého daru glosolálie s v domě toho, jak exklusivně byl v církvi vnímán, užívá velmi omezeně.

K česťu mají ale usilovat o všechny dary, nejvíce o dar prorocký a zejména o lásku. Z prorockého daru totiž mohou mít užitek i nečesťu (Srov. 1K 12,6-7) a láskou musí být naplněno vše, co k česťu činí i jak smýšlí. V tom je Ježíš odkaz jednoznačný a nekompromisní. Pavel si to velmi dobře uvědomoval a zřejmě z toho důvodu vložil zdánlivě nelogicky do pojednání o nakládání s charismaty téměř poetickou kapitolu o důležitosti a vlastnostech lásky (1K 13). Patří sem ale zcela organicky, nebo právě v případě používání charismat docházelo v Korintě (a zřejmě nejen tam) k projevům sebeprosazování, pýchy na straně jedné a závisti, nepřiměřenosti a pomluvám na straně druhé. Lásky je nadvěchná charismata, tvrdí Pavel. Podobný úhel má vyjmenování plodu Ducha (Ga 5,22) v kontrastu se sobeckým a nemravným jednáním Galatanů.¹¹⁶

Pavel také dává korintským k česťu jednoduché kritérium pro rozlišení pravého obdarování Duchem svatým: šikdo nemůže říci: »Ježíš je Pán«, lež v Duchu svatém (1K 12,3). A nikdo, v kom sídlí Duch, nemůže Ježíše proklínat. Toto velmi jednoduché rozdělení nám může připadat poněkud ostré. Slova o prokletí Ježíše () mohla být sice použita s určitou dramatickou nadsázkou, to odpovídá Pavlovu stylu, nicméně dobře vykresluje atmosféru charismatického shromáždění: Silné svědectví přítomnosti Ducha přisobilo na všechny, málokdo zřejmě mohl zůstat nestranný, nezaujatý.

Zkušenosti s charismaty ve švédských obcích Pavel shrnul v listu římanům. Ne náhodou v úvodu 12 kapitoly uvádí základní princip k česťuanského životy, který vzápětí aplikuje na používání charismat v církvi. Jako podstatné na každém daru vidí to, že je

¹¹⁶ DUNN. Theology of Paul, s. 595.

ud len Boffí milostí () a stejn jako v p ípad Korin an , pouflívání t chto dar v lásce a skromnosti (12,10.16).

Vyjmenování charismat v 12 a 1K 12 si nekladlo za cíl být kompletní, natořl normativním vý tem. Jednotlivá charismata nebyla je-t jasn definována, významy se áste n p ekrývaly. Vedle charismat, která se dnes za azují k mimo ádným, je jmenována ada t ch, která nejsou tak nápadná (srov. 12,16b), ale pro církev, a nejen pro ni, jsou zcela nepostradatelná. totifl neznamená jen neobvyklý dar, jako byl dar prorocství, mluvení jazyky, uzdravování apod., nýbrř i dary řp irozenéõ. Podstatné na t chto darech je, ře mají být ke sluffb v obci (1K 14,26). Lidé mají také r zné obdarování pro manřelství nebo panictví (1 K 7,7). V 6,23 dokonce ozna uje Boffí dar v něho řlivota v Kristu. To je tím základním a nejv t-ím darem kařdému k es anu. řTi, kdo se dají vést Duchem Boffím, jsou synové Boffí.õ (8,14) V zásad m řeme na rtnout jejich rozd lení tak, jak se vyskytují v 1K a , podle dnes uřlíváného schématu:¹¹⁷

- Kérygmatické: hlásání, prorokování, vyu ování
- Diakonické: pomoc trpícím, sluffba brat řm a sestřám v Kristu, podpora chudých, povzbuzování
- Kybernetické : vedení církve, apo-tolát
- Duchovn extatické: zázra né uzdravování, rozli-ování duch , mluvení ve vytrření a výklad této e i v jazycích

Pavel se výslovn o spoře enství k es an a Ducha svatého zmi uje jen na dvou místech: ve 13. kapitole 2. listu Korintským a ve 2. kapitole listu Filipským. Oba texty mají výrazn trinitární charakter: ř

õ (2K 13,13). Heinz si klade otázku, co Pavel míní tímto spoře enstvím s Duchem svatým. řMíní zde Pavel v-eobecnou ú ast na Duchu svatém? Nebo Duchem zaloffené resp. zprost edkované spoře enství?õ¹¹⁸ Domnívám se, ře pravda je oboří, nebo jedno implikuje druhé. Z jiných Pavlových vyjád ení (8,17; Ga 4,6) je z ejmé, ře podle n j Duch zprost edkovává p řítomnost Boffí a Kristovu mezi k es any a daruje jim nový řivot (2K 3,6; 8,10), ke kterému se rodí ve k tu (srov. 6,465). P ebývá v nich, osvobozuje je a uschop uje k lásce k brat řm a sestřám a k p ekonávání p irozeného sklonu ke zlému jednání (Ga 5,16õ17). Duch je také pro k es any nejv t-ím pomocníkem a zastáncem v modřitb (8,26).

Zajímavý je Pavl v pohled na řeny jako nositelky charismat. V záv ru listu řiman m doporu uje diakonku Foibé, nechává pozdravovat Akvilu a dal-í řeny, které se aktivn podřlejí na r stu církve a -í ení evangelia ó řdíře Pán õ (16). Nevyhrazuje apriori tyto sluffby muřl m, jak by odpovídalo tehdej-ím zvyklostem, ale řká: řKdo má dar sluffby, a slouřfí. Kdo má dar u it, a u řõ (12,7). To je do zna né míry revolu ní p řístup. Rovn řl zjevn u řlen p edpokládá dar prorokování (1K 11,5). V souvislosti

¹¹⁷ KLAUCK. Gemeinde, s. 89.

¹¹⁸ HAINZ. Koinonia, s. 49.

s pravidly prorocké e i v-ak na jiném míst p ikazuje, a ve shromáfd ní fleny ml í (14,34).¹¹⁹

Jak vysv tlit tento rozpor? Klaufck se domnívá, fe v 11. kapitole má Pavel na mysli prorokování v domácím shromáfd ní, zatímco ve 14. kapitole se jedná o pravidla pro společné ve ejné shromáfd ní celé k es anské obce. Také jde možná jen o rodiny vdaných flen, jejichfl mufl také prorokují. Uvádí i variantu, fe ver-e 33ó36 mohou být popavlovským dodatkem.¹²⁰ Tato problematika je mezi biblisty íroce diskutovaná a nelze ji zde podrobn ji rozebírat.

Ve 14. kapitole se zam íl na konkrétní problém ó nepo ádek p i bohosluflbném shromáfd ní, kdy jeden mluví p es druhého a d sledkem je zmatek a ne pokoj (14,33). Je možné, fe n které charismaticky obda ené fleny byly výmluvn j-í a snaflily se proti jinak privilegovaným mufl m prosadit. To neodpovídalo p ikázání lásky a proto se Pavel snaflil tomu zabránit. V kařdém p ípad je pot eba íci, fe Pavel podle v-eho fleny nediskriminoval a dával jim víc prostoru, nefl bylo v tehdej-í společné nosti obvyklé.

4. P íslu-nost k církvi

lov k vstupuje k tem na cestu nového flivota (6,4), stává se lenem církve. Dostává bez vlastních zásluh novou identitu Boffího syna nebo dcery díky Kristu, který své boflské synovství spojil s lov kem, a tím lov ka pový-íl (8,18). K est není pro Pavla rozpoznávací znamení p íslu-nosti k ur ítému sdruffení, ani p ipomenutí si n-eho, co za alo za Jeffí-ova flivota a má jako památka na n ho pokračovat. Není to ani akt zaji-t ní si Boffí p ízn , ani magické jednání, skrze n fl p íchází Boffí síla. Chápe ji jako svátost ó symbolické jednání, skrze které se lov k p ípojuje ke Kristu, sjednocuje se s ním v jeho smrti a v d sledku toho má nad ji na vzk í-ení, protofe Kristus vstal ze smrti jako nový Adam (5,17). Mocí k tu se lov k zbavuje otroctví h íchu a flije Bohu (6,10).

Pro ty, kte í se stávají leny církve, Pavel pouflívá termín (1,7; 8,28ó31). Wikenhauser k tomu uvádí: ōCírkev je jedine ný sociologický fenomén: B h vyvoluje a povolává její leny a daruje jim na základ víry a p íjatého k tu ospravedln ní a nový flivot.ö (8,30; 1K 6,11).¹²¹ Motiv povolání se v jeho listech vyskytuje ásto (1K 1,9; 1Te 5,24 aj.).¹²² Tímto termínem nemá být e eno, fe n kte í jsou p edur ení k p íjetí Krista a jiní k jeho odmítnutí (tomuto výkladu odporuje Pavlova nad je na spásu v-ech ó 11,32), ale spí-e jistotu v napln ní Boffích p íslib . š lov k, který uv íl v Jeffí-e Krista, si m fe být svým p íjetím u Boha jist, B h má v-e ve svých rukou. Text nehovo í o p edur ení n kterých ke spáse, nýbrfl o jistot pro ty, kte í uv íli.ö¹²³ B h vyvoluje k es any, aby se stali autentickými Kristovými sv dky ve sv t a tím i nástrojem spásy. Jestlifle je tedy lov k povolán Boffí milostí do církve, neoprav uje

¹¹⁹ Jak to bylo s mluvením a ml ením v tehd j-í kultu e v bec? Mufl byl ur en k projednávání ve ejných záleflitostí. Je tedy možné, fe v tomto úryvku také mufl p íná-ejí ve ejné záleflitosti do společné nosti církve.

¹²⁰ KLAUCK, Gemeinde, s. 63ó64.

¹²¹ WIKENHAUSER. Die Kirche, s.54.

¹²² Viz téfl Ga 1,6; 5,8; 9,24; 1K 7,17ó24.

¹²³ RYTKOVÁ. Pavel z Tarsu, s. 254.

ho to k povýšenosti nebo jeitnosti p íslu-níka elity vyvolených, ale je to d vodem k vd nosti Bohu a závazkem plnit d leflitý úkol (8,29).

Církev je pro Pavla nový Izrael (Ga 6,16), eschatologické spole enství svatých (1K 1,2) a vyvolených (11,7). Kdo k ní tedy ale pat í? U Boffího lidu Staré smlouvy to bylo z ejmé, Boffí lid byl identický s lidem Izraele. S nimi B h uzav el smlouvu, oni byli nositeli zaslíbení (9,4). Ne-to tehdy v-ak pouze o etnickou p íslu-nost, ale zejména o p íjetí Hospodina jako svého Boha a dodrřování p íkázání a p edpis , které ustanovil.

Zde bychom mohli nalézt jistou návaznost v novém Boffím lidu: Pat í k n mu ten, kdo má Boha za svého Otce a Krista za svého Pána (2K 1,2 aj.) a Spasitele (10,9). Vedle této kontinuity je zde ov-em i velká novost. Do církve B h povolává vedle fiid také pohany, tedy ty, kte í nebyli na historický lid Izraele nijak navázáni.¹²⁴ Do jaké míry p echází zaslíbení Izraele na k es any a do jaké míry z stává nad je pro fiidovský národ? Pavel se v listu íman m této otázce velmi zevrubn v nuje.¹²⁵ Zdá se, že se jí osobn velmi trápil (9,2). Nemohl se smít s tím, že v t-ina fiid nep íjala Krista a podle v-eho jim hrozí záhuba. V sázce totiž je také v rohodnost Boffích p íslib a také celého evangelia, které je ur eno řp edn pro fiida, ale také pro ekaö (1,16). Z jejich st edu p ece pochází Kristus podle t la (srov. 1,3), který se jako rozený fiid smí nazývat jejich řbratrem Jeří-emö (M. Buber).¹²⁶

Izrael neminul napln ní svého zaslíbení tím, že by slep trval jen na formálním dodrřování zákona a p edpis , jak se n kdy schematicky argumentuje, ani tím, že se provinil nev rností Hospodinu ó to by nedosáhl spásy řládný k es an, ale tím, že nep íjal vrcholný okamřik jejich spásy, Jeří-e Krista (9,31ö32). 9. kapitola v bec budí dojem, jakoby osud Izraele byl definitivn zpe et n (srov. 1Te 2,16). Pavlova d v ra v Boffí milosrdenství je v-ak pevná (10,1) a tak postupn nachází ur itou nad ji pro řzbytek lidu vyvolený z milostiö (11,5). Má Pavel na mysli zbytkem Izraele rodící se k es anskou církev? Toto e-ení se p ímo nabízí, ale apo-tol tomuto poku-ení odolá a p edestírá sm lou my-lenku: B h splní beze zbytku své zaslíbení lidu Izraele. Na p sobivé metafo e u-lechtilé olivy ukazuje teologicky propracovaný obraz d jin spásy fiid a pohan afl do jejich zavr-ení. V selhání Izraele dokonce vidí ur itou Boffí pedagogiku. P ineslo totiž pohan m spásu, a to zase vzbudí řlárlivost fiid , která je nakonec p ívede k obrácení (11,11ö12). Tím, co k es any z pohanství tak paradoxním zp sobem spojuje s fiidy, kte í zavr hli Jeří-e, a sou asn je od sebe odd luje, je evangelium o bezmezném Boffím milosrdenství. Na Izraeli se totiž má ukázat toto milosrdenství v plné nádhe e. Nezáleří tedy na skutcích, ale na Boffí milosti (9,12; 9,15ö16; srov. Ex 33,19), která v-ak není vynutitelná, lov k na ni nemá nárok.

¹²⁴ Jistou návaznost na lid Izraele by bylo možné vid t u tzv. bohobojných pohan , kte í sympatizovali s diasporními fiidy a n kdy se také ú astnili jejich shromářd ní v synagogách. Jejich podíl v Pavlových obcích sice není znám, ale z ejm netvo íli významnou v t-inu. Na druhé stran nemuseli být ani výjimkou, uvářímeöli, že Pavel pro své p sobení v jednotlivých m stech za řnal asto promluvou v prost edí synagogy, které d v rn znal.

¹²⁵ Kdyřl Pavel psal tento list k es an m do íma, p ípravoval se na cestu od Jeruzaléma (15,28), kde m l odevzdat sbírku pro jejich chudé. Zajisté ho ekaly rozhovory s p edstaviteli Jeruzalémské obce a tato otázka mohla být jedním z ořehavých témat. Srov. THEOBALD, M. List íman m, s. 29.

¹²⁶ THEOBALD, M. List íman m, s. 228.

Má však naději, protože Bůh sám chce, aby všichni došli spásy
š (11,32).

5. Vztahy v církvi

Pavel představuje církev ze dvou pohledů, které se vzájemně prolínají a doplňují. Jednak jako jednotu různých lidí, které si vzájemně pomáhají (12,5), jednak jako mystickou jednotu v křesťanech v Kristu a skrze něho mezi sebou navzájem (Ga 3,28). Tak přijímají křesťané účast na Božím životě a nový způsob bytí, ve kterém se stírají dřívější rozdíly rasy, pohlaví a postavení. Praktická realizace tohoto cíle však nebyla vůbec jednoduchá.¹²⁷ Pouze lidskými silami by byla nedosažitelná a neudržitelná. Je možná jen díky Duchu svatému, kterého dostávají všichni ve křesťanství a nadále z něho žijí (1K 12,13). Duchem Božím, Duchem Kristovým je posilou nejen jednotlivých křesťanů, ale celé církve.¹²⁸ Svatý Augustin její proto výstižně nazývá dušou církve. Jako duše člověka oživuje jeho tělo, tak Duch svatý oživuje církev a udržuje její členy v životě a prospěchu (1K 12,7).

Jednota křesťanů nebyl nikdy pro Pavla politický požadavek, který by mu umožnil snadněji řídit jednotlivé obce. Vnímá ji jako Kristovu vůli a odkaz (J 17,21), jako základní podmínku jeho autentické reprezentace. Usiloval o to, aby i v konkrétních projevech morálky a chování panovala jednota (1K 7,17; 11,16). S trochou nadsázky bychom zde mohli vidět zárodek budoucího církevního práva.

Pro členy církve, a to nejen v rámci místní obce, ale křesťanstva vůbec, poukazuje Pavel velmi často na pojmenování *ekklesia*. V bratrském společenství, ve kterém je podle přislíbení Kristus přítomen (Mt 18,20), se má projevovat jednota ve vzájemné lásce, která je Božím darem (1Te 3,12; 4,9). Tak se jí zde na zemi má uskutečňovat podobně jako u nebeského společenství. Pavel povzbuzuje Filipány, aby o tuto jednotu lásky v Kristu a ve společenství Ducha usilovali:

š
,
,
,
,
š (Fp 2,162)

Velmi působivě vyjádřil Pavel jednotu církve v metafoře církve jako těla Kristova (12; 1K 12; viz též kap. III.). Tělo Kristovo je nedělitelné, proto je i církev nedělitelná. Není náhodou, že tento obraz nabídl právě Korinťanům, kteří v jednotě pravdy nevynikali (1K 11,18). V duchu helénské tradice možná pojali církev jako diskusní klub, filosofickou školu a hlásili se k jednotlivým protagonistům, na které k Pavlovi, jiní k Petrovi a další k Apollovi (1K 1,12). Nakonec připojuje: *óns ktes* í ke Kristu. Doufejme, že toto bylo míněno jako ironická nadsázka, která má Korinťany otáčet a ukázat absurditu takového přístupu. Unikalo jim totiž to zásadní, že s Kristem

¹²⁷ V Pavlov době neexistovalo žádné kultovní společenství, které by bylo sociálně a národnostně různorodé. Možnost realizace takové církevní obce bez rozdílu bylo dobovým podmíněné a omezené. RYTKOVÁ, Mireia. *Apoštol Pavel: antifeminista a ochránce stávajícího společenského řádu?* In DUKA Dominik (ed.). *Svatý Pavel, synagoga a církev. Teologické úvahy nad říšským křesťanstvím vztahy*, Brno: CDK, 1995, s. 65.

¹²⁸ WIKENHAUSER. *Die Kirche*, s. 117.

církev stojí a padá a fle ve-kerá jednota pramení z n ho. V-ichni procházejí k tem v jeho jménu a ne ve jménu Pavla nebo kohokoli jiného (1,13). Jako by se Pavel snažil obhájit p ede v-emi a sám p ed sebou, fle se nikdy nestav l jako autorita na rove Krista a tak nezavdal fládnou p í inu k takovému scestnému pluralismu v církvi.

Pavel byl velmi nesmlouvavý k t m, kte í hlásají spí-e sebe nefl Krista a p sobí roz-ť pení a nejednotu (16,17ó18; 2K 10,12.18). V listu Filipan m v-ak p ece jen svoji kritiku mírní a projevuje jisté pochopení pro ty, kte í káflou evangeliu áste n kv li svému zviditeln ní. Velkoryse p ehlíflí, fle mu tím dokonce n kte í cht jí úmysln zp sobit bolest a pevn doufá, fle se v-e obrátí v uflitek p sobením Ducha s p isp ním modliteb jeho milovaných brat í a sester (Fp 1,15ó18). Zmatek a rozkol zasévali také fale-ní apo-tolové () kte í p ekrucovali evangelium a jeho smysl (Ga 1,7). Takové pro -kodlivost ú ink na církevní spole enství nazývá dokonce sluflebníky samotného satana, p evle ené za sluflebníky spravedlnosti (2K 11,12ó15). Z tohoto velmi expresivního výrazu nesmíme ov-em hned usuzovat, fle tyto kazatele Pavel ozna il za propadlé áblu.¹²⁹ Spí-e chce upozornit na neblahé d sledky jejich po ínání na církev a její jednotu. Ne kařdý in, by subjektivn považovaný za dobrý a bohublý, skute n dobru slouflí. Z tohoto pohledu se jeví Pavlova slova v d jinách církve jako prorocká.

Závafln j-í nebezpe í pro jednotu církve v-ak p edstavovalo n co jiného. Bylo to nap tí mezi k es any z pohan a t ch, kte í konvertovali ze flidovství. Projevilo se ufl na samotném po átku církve a bylo p ítomno po mnoho dal-ích let.¹³⁰ Na první pohled to vypadalo na spor ohledn závaznosti dodrřování flidovských p edpis (zejména ob ízky a pokrm) mezi pohany, kte í p íjímali k es anskou víru. V pozadí v-ak byla zásadn j-í otázka: Je dodrřování zákona se v-emi p ímo í nep ímo odvozenými p íkazy a zákazy podmínkou spásy lov ka?

Pavlovi se v jeho misijním elánu asi t flko kdo vyrovnal, ale etní flidok es an-tí u ítelé mu z ejm leckde konkurovali a vná-eli mezi v ící neklid a nejistotu ohledn závaznosti ob ízky a dal-ích podmínek zbořného flivota (Ga 5,12; Fp 3,2). Mnozí se pak pod jejich vlivem navraceli k flidovským p edpis m v p esv d ení, fle jen jejich dodrřování jim m fle zaru it ospravedln ní, tedy spásu. Takovým Pavel vzkazuje: ŐOdlou ili jste se od Krista vy v-ichni, kte í chcete dojít ospravedln ní na základ zákona, pozbyli jste milosti.ö (Ga 5,4) V tomto ohledu byl naprosto nekompromisní. Cht l, aby si v-ichni takto smý-lející uv domili, fle kdyby bylo mořné dosáhnou spásy skrze skutky zákona, byla by Kristova ob na k íflí zbyte ná (2,21). Stejn tak poukazoval na to, fle samotná ob ízka nic neznamená, d leflité je ob ezání srdce p sobením Ducha svatého (28ó29; srov. Ez 36,26).

Bylo z ejmé, fle takto závaflnou otázku je pot eba e-it i s p edstaviteli Jeruzalémské obce ufl proto, fle flidok es an-tí kazatelé, které tak neblaze p sobili v Pavlových misijních oblastech, m li pravd podobn na Jeruzalém t snou vazbu (Sk 15,24) i kdyfl

¹²⁹ Stejn tak Jeffí-neodsuzuje Petra, kdyfl mu íká: šò è ì ě ť é ű, ò í , ť.ö (Mt16,23), ale d razn ho upozor uje, fle jeho my-lenka není od Boha a v d sledku vede ke zlému.

¹³⁰ Nap . v 70. letech 1. stol. po Kr. se objevila flidok es anská asketická sekta Ebionité (z hebrejského ebjonim ó chudí). Její p íslu-níci kladli d raz na dodrřování Zákona, odmítli bořský p vod Jeffí-e Krista a nep íjímali listy sv. Pavla, kterého považovali za odpadlíka.

z n j nemuseli p ímo pocházet. Jeruzalém byl historickým místem zrodu církve a tedy p írozeným centrem její jednoty. Prvotní obec (Urgemeinde) m la pro ostatní obce normativní význam (1K 14,36).¹³¹ Pavel uznával autoritu jeruzalémských p edstavitel , zejména Petra, Jakuba a Jana (Ga 2,9). Blízký vztah m l s Barnabá-em, p edním muflm Jeruzalémské obce, se kterým se seznámil a p sobil del-í as v Antiochii a podnikl s ním 1. misijní cestu. (G 2,13; 1K 9,6; Sk 11).

Své apo-tolské poslání a autoritu odvozuje od dvanácti, vedle nich se nazývá nedoch d etem (1K 15,8). Zárove z raz uje, fle p ed Kristem si jsou v-ichni rovni a nezáleflí na tom, kdo s ním sdílel pozemský flivot (Ga 2,6b). Apo-tolové jsou podle n j jen sluflebníky, nástrojem v rukou Boflích (1K 12,28).¹³² Pavel sám sebe chápe jako sluflebníka Krista, povoláný ke spáse pohan (1,1.5) a tedy na Jeruzalémské církvi bezprost edn nezávislý. Zárove si uv domuje, fle ve sporu o svobodu od zákona jde o pravdu evangelia (Ga 2,5.14), a tedy o zásadní v c pro celou církev. Jednání v Jeruzalém , vedlo nakonec podle v-eho k ur ité dohod ,¹³³ jejífl d leflitou sou ástí bylo rozd lení oblastí misijního p sobení.

6. Církev a bohoslufba

Církev je podstatn spole enstvím ve e e Pán , jak bylo jifl v p edchozí kapitole ukázáno (viz Církev jako communio). Spole enství s Kristem, zapo até ve k tu (1K 12,13) je v eucharistii dále upev ováno a prohlubováno (10,17). Ob svátosti spolu tvo í organickou jednotu. Kes ané zakou-ejí moc Ducha a v radostném o ekávání p íchodu Pán slaví hostinu, kterou Pán ustanovil a jim odkázal. Zprvu v rámci flidovské tradice, ale pak i mimo ni.¹³⁴

Pavel zd raz uje spojení svátosti eucharistie s církvi jako t lem Kristovým. Spole enství v církvi a spole enství jako ú ast na t le Kristov jsou dv strany jedné mince. ÷Eucharistický pokrm vytvá í spojení mezi ú astníky hostiny a vyvý-eným Kristem.¹³⁵ Spole enské podve erní hostiny, tzv symposia, byly sice obvyklé i v tehdej-í helénské kultu e, zejména v aristokratických kruzích, ale m ly sv tský charakter a vyzna ovaly se ásto nez ízeným hodováním a nemravnostmi.¹³⁶ Ve e e Pán spí-e navazovala na tradici kultovních hostin, od nichfl se ale z eteln odli-ovala svým obsahem. Pravd podobn se jí mohli ú astnit jen pok t ní.

Pavel mluví v 1. listu Korin an m o ú asti v-ech na jednom chlebu p i ve e i Pán :

š
; , ;
; ÷
(1K 10,16ó17)

¹³¹ WIKENHAUSER. Die Kirche, s. 71.

¹³² Tamtéfl, s. 67.

¹³³ Nutno ov-em podotknout, fle pr b h i záv ry jednání v podání Ga 2 (pohled Pavl v) a Sk 15 (pohled jeruzalémských p edstavitel) zna n lí-í. Více o tomto tématu RYTKOVÁ. Pavel z Tarsu, s. 106ó107.

¹³⁴ BORNKAMM, G. Apo-tol Pavel, s. 172.

¹³⁵ WIKENHAUSER. Die Kirche, s. 110.

¹³⁶ RYTKOVÁ. Pavel z Tarsu, s. 83.

Ver- 17 jasn ukazuje na posvátný charakter hostiny Pán . Skrze ú asti na jednom eucharistickém chlebu se stáváme jako církev jedním t lem (srov. 12,13). Pavel tak zd raz uje, že slavení eucharistie má zásadn dimenzi spole enství.

Pro vyjád ení ú asti je zde ufito jiného výrazu , který má obdobný význam jako n , i kdyfi není pouhým synonymem.¹³⁷ Jde zde o zcela konkrétní ú ast na chlebu, na stole, sjednocení v jednom t le. Jednota spole enství je skrze spole ný chléb. Protože tento chléb je ú astí na t le Kristov , mají ti, kdo p ijímají tento chléb, podíl na samotném Kristu, na jeho ob ti na k ífi.¹³⁸ Z ver- 11,23ó26 je z ejmé, že Pavel t chto výraz poufívá v reálném smyslu, jde o skute né Kristovo t lo a krev. V n m Pavel vidí nad ji na v ný flivot. Zárove tato ú ast spojuje v-echny k es any v jedno spole enství, církev (viz T lo Kristovo, kap. III.). Každý si ale musí vybrat, nelze zárove pat it Kristu a slouffit modlám. Protikladem spole enství na stole Pán jsou spole enství (pl.) s démony (10,21). Nebezpe í pojídání masa z ob ti modlám spo ívalo v tom, že lov k má ú ast na ob ti, která je ob tována démon m, a tak se dostává do jejich podru í, stejn jako ve e í Pán se lov k dostává do spole enství s Kristem. Obojí je stejn reálné.

Nebyl to ale jediný problém okolo ve e e Pán . Tento akt m l být výrazem sounáleffitosti a ne rozd lení (11,19). Ale nesvornost byla v korintské obci jedním z hlavních problém (1,10). Pavel si byl toho dob e v dom a dovedl si p edstavit, že duch této hostiny je v praxi velmi vzdálen Kristovu zám ru. Mnozí si z ejm ani neuv domovali, o co se vlastn jedná, co, nebo spí-e kdo je st edem této slavnosti. Byli mofná p esv d eni, že sama ú ast na ve e í Pán jim zaji-uje spásu. Pavel poukazuje na mrtvé Izraelity na pou-ti, aby ukázal jejich omyl. K es ané musí vést takový flivot, aby nezhynuli (10,6ó14). Jde mu o to, aby jejich shromafl ování bylo vedeno duchem jednoty a aby rozpoznávali, že tuto jednotu p sobí Kristus uprost ed nich.

V 11. kapitole se setkáváme s nejstar-í dolofnenou verzí ustanovení ve e e Pán . Pavel tuto tradici p ijal (z ejm v Antiochii) od Pána š ō, ímfl z ejm naráfí na autenticitu Kristových slov, a tak ji p edkládá Korin an m, aby vid li, v em se jejich pojetí li-í od p vodního Kristova úmyslu. Varuje, že škdo by jedl a pil nehodn , proviní se proti t lu a krvi Pán ō (v. 27). Nemá tím v-ak na mysli tzv. hodné p íjetí svátosti, jak byly mnohem pozd ji definovány podmínky p íjemce svátosti k plnému vyuffití milosti z ní plynoucí. Spí-e naráfí na nutnost uv dom ní si pravého smyslu ve e e Pán . Stejn tak nelze v tu ōProto je mezi vámi tolik slabých a nemocných a mnozí umírajíö (11,30) chápat jako Boffí potrestání za nehodné chování. Nemoci jsou projevem poru-eného vnit ního stav lov ka. N kdy se projevují nenápadn , skryt , ale mohou vést afl k smrti. Zp sob slavení eucharistie v Korintské obci je znakem její vnit ní poru-enosti a pokud se nedojde k náprav , m že to mít velmi váflné d sledky.

O konkrétním uspo ádání bohosluffby, jejím ase, roli star-ích apod. se z Pavlových list dozvídáme jen velmi málo. Nevíme ani, zda nap . bohosluffba slova a ve e e Pán

¹³⁷ *Koinonia* má -ír-í rozsah význam , které *metechein* nemá, nap stýkat se, být spolu. HAINZ. *Koinonia*, s. 18.

¹³⁸ Tamtéfl, s. 36.

vždy tvořily jeden celek.¹³⁹ Součástí bohoslužby, která se konala první den v týdnu (neděle), zřejmě bývaly i sbírky (1K 16,2). Pavel ovšem nechápe bohoslužbu jako izolovaný kult, omezující se na shromáždění k esan v určitém domě jeden den v týdnu. Pravá (tj. duchovní) bohoslužba¹⁴⁰ má zahrnovat celý život k esana a církve (12,1).

Pro Pavla je jistě téma ve e e Pán důležitější. Proto je pozoruhodné, že se mu nevěnuje i v jiných listech, zejména v listu římanům, kde kapitoly 14-15 jsou do jisté míry paralelou k 1K 8-10. Nesmíme ovšem zapomínat, že Pavel nepsal žádné teologické traktáty, ale reagoval v t-ínou na konkrétní situaci v k esanských obcích. List římanům je určitou výjimkou, protože s touto obcí neměl Pavel osobní zkušenost a proto se zde objevují i teologicky systematictější pasáže. Výběr témat ovšem záležel i na Pavlově úsudku a také snad na tom, co se o římské obci dozvěděl od svých spolupracovníků, kteří tuto obec a její problémy znali osobně. Podle závěrečných pozdravů (16) jich bylo opravdu hodně. Je možné, že zde ve e e Pán byla slavena v tom duchu, v jakém ji Kristus ustanovil, a nebylo potřeba v tomto smyslu žádných ponaučení.

7. Církev a svět

Pohané

Církev se od samého počátku nevyvíjela samozřejmě v izolaci, ale stěží se s okolní společností, v případě Pavlových obcí se jednalo o v t-ínovou helénskou společnost s v t-ím i menším zastoupením řídovského obyvatelstva, například etnických skupin.

Pavel proto přirozeně věnuje velkou pozornost odvrácení k esan od pohanství a v-ech projevů modloslužby (1K 12,2).¹⁴¹ Zdá se, že omodly ani bohové tohoto světa nic nejsou a že jest jen jeden Bůh (8,4b). U liberálních Korinthianů vidí nebezpečí synkretismu, a proto ukazuje na paralelu eucharistie a pohanské bohoslužebné hostiny, že tyto dvě věci jsou neslučitelné (10,14; 19621). Nelze zároveň sloužit Bohu i démonům. Pro ale modly, které nic neznamenaají, identifikuje s demony (v. 19620)? Náznaky tohoto spojení najdeme jinde ve starozákonních pramenech (106,36-37).¹⁴² Pavel zřejmě chtěl poukázat na fakt, že člověk, který obtuje modlům, v-í více i méně v úmyslu této oběti. Zároveň spoléhá na pomoc Boha, zároveň na pomoc jiných sil, které, nejsou-li od Boha, musí být od satana. Bůh ale vyřazuje člověka celého (v. 22; srov. Ex 34,14).

ŠNedejte se zapáhnout do cizího jha spolu s nevěstami! Co má společného spravedlnost s nepravostí? A jaké spolulití světla s temnotou? Jaký souzvuk Krista s Belialem? Jaký podíl v-íciho s nevěstami? Jaké spojení chrámu Božího

¹³⁹ O skladbě bohoslužby by mohla vypovídat Pavlova instrukce o pořádku přebnoslužby (1K 14,23-31). Je však obtížné posoudit, zda se zde jedná o shromáždění (e e) přebnoslužby ve e e Pán, jako v kap. 11. Proti tomu svědčí fakt, že se ho mohou zúčastnit i nevěstami (v. 23).

¹⁴⁰ BORNKAMM, G. Apoštol Pavel, s. 180.

¹⁴¹ Viz též 1Te 1,9 a Ga 4,8-9.

¹⁴² ORTKEMPER, Franz Josef. První list Korinthianům. *Edice Stuttgartský NZ komentář*. Kostelní Vydání: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 91.

s modlami? My jsme p ece chrám Boha flivého. Jak ekl B h: ŠBudu p ebývat a procházet se mezi nimi, budu jejich Bohem a oni budou mým lidem.õ (2K 6,14ó16)

Nesmlouvavý je Pavel i k ne–var m v církvi, které negativn ovliv ují její obraz v o ích okolní spole nosti. Radikální je jeho postoj k e–ení spor uvnit církve pohanským soudem: õJak to, fle se n kdo z vás opovafluje, máolí spor s druhým, jít k pohanským soudc m místo k brat ím? Cofl nevíte, fle Boflí lid bude soudit sv t?õ (1K 6,162) Kdyfl bude k es an m sv ena taková zodpov dnost, m li by zvládnout i drobné problémy a nadto p i jejich e–ení projevit velkorysost (srov. Lk 6,29), a ne se mezi sebou soudit a to je–t p ed cizím soudem. Nejde zde o zpochybn ní této instituce jako takové,¹⁴³ ale o to, fle svým po ínáním diskreditují, kdyfl deklarují vzájemnou lásku a p itom p edvád jí nesná–enlivost a sobectví. Jako by tím pohan m íkali, fle k es anská my–lenka bratrského souffití je pouhou utopií.

Je–t daleko v t–í pohor–ení vidí Pavel v p ípadu õsmilstva, jaký se nevyskytuje ani mezi pohanyõ (1K 5,1) a pozastavuje se nad nekritickým, samolibým chováním Korin an . Místo aby tuto hanebnost odsoudili, d lají, jako by se nic nestalo. Pavel doporu uje se od ve ejných h í–ník v církvi distancovat a vylou it je ze spole ného stolování (v. 11), my–lena je pravd podobn ve e e Pán (tj. to, co dnes nazýváme exkomunikací). Na druhou stranu se k es ané nemohou izolovat od sv ta, ve kterém flíjí (srov. J 17,15). Pavel je realista ó je v n m plno smilník , lakomc , lupí a modlá , s nimifl p irozen p ícházejí do styku v kařdodenním flivot (i kdyfl tím jist není my–leno navazování p átelství). Vid t v tom zárodek moderní teologie ú inné p ítomnosti církve ve sv t ¹⁴⁴ by bylo ov–em p íli–spekulativní.

fidé

fidé z ejm nesli zrod k es anských obcí ve svém okolí velmi nelib . A to nejen z toho d vodu, fle áste n odebíraly konvertující leny obci flidovské, ale také proto, fle na k es anskou víru, která v Jelfí–i vid la Boflího Syna, pohlífleli jako na blasfémii, jeřl volala po potrestání. Pavel si toho byl dob e v dom, vřdy se sám takového trestného taření proti k es an m kdysi aktivn ú astnil. Tím lze vysv tlit agresi flidovských obyvatel Solun v í tam j–ím k es an m, které následn Pavel velmi tvrd odsoudil:

š

õ (1Te 2,14bó16)

V listu íman je ale velký posun, ím to? ó Podle Ry–kové Pavel rozvíjí my–lenku universalit spásy (vyplývající jifl z toho, fle B h je Stvo itel a Pán v–eho stvo ení), která se díky Boflí milosti naplní i na fidech.¹⁴⁵ N jakou asimilaci se fidity a jejich rituály (splnutí tradic) v–ak samoz ejm vylu uje.¹⁴⁶

¹⁴³ Pavel respektuje ád pohanské spole nosti, protofle kařdá moc vychází z Boflího ádu (13,162).

¹⁴⁴ GS kap. 4., Christifideles Laici. kap. 3. aj.

¹⁴⁵ RYŤKOVÁ. Pavel z Tarsu, s. 272.

¹⁴⁶ O problematice vztahu k Zákonu a ob ízce bylo podrobn jí pojednáno v kap. 5..

Pavel ve svých listech rozlišuje mezi Izraelem podle t laö (1K 10,18) a mezi šIzraelem Boflímu (Ga 6,16; srov. 9,6). K Izraeli Boflímu náleží pouze ti, kdo se neprotiví v li Boflí a vyznávají Ježíše Krista jako Spasitele (10,9).¹⁴⁷ Evangelium je šmoc Boflí ke spasení pro každého, kdo v í, p edn pro fida, ale také pro ekaö (1,16).

Pavlovo pojetí sv ta

Církev jako spole enství spasených, má nadp irozený charakter, ale zároveň flije v tomto sv t , jak jifl bylo e eno. Sv t je pro Pavla Boflí stvo ení, které je zasafleno h íchem, ale dosp je díky Kristov ob ti (2K 5,19) nakonec ke spáse a bude flít ve spole enství s Bohem (8,20621). Sv t má tedy nad ji, zatím v-ak je-t sténá v porodních bolestech (v. 22). Lidé se odvrátili od Boha, a koli je p irozenému poznání dostupný, a tak se dostali na scestí. Zam nili v ného Boha za pomíjivé v ci a sm ují k záhub (1,18632). Proto se u Pavla slovo v t-inou objevuje v protikladu s tím, jak by m li flít k es ané a o co by m li usilovat (Fp 3,17620).¹⁴⁸ Nep ijali totiž ducha sv ta, ale Ducha Boflího (1K 2,12). Praxe je tomuto cíli bohufel asto vzdálená (1K 3,3).¹⁴⁹

Vzhledem k radikáln novému u ení i celkového zam ení flivota se církev ve sv t od za átku setkávala s nepochopením a odmítáním. Pavel ukazuje, ím je moudrost sv ta, které se Krist v k ífl jeví jako bláznovství (1K 1,18), ve srovnání s pravou moudrost Boflí:

š ; ; ;
;
"
(1K 1,20621)

Pavel povzbuzuje k es any, kte í se setkávají s otev eným nep átelstvím a pronásledování ve sv t , fle je pot eba v-echo to protivenství sná-et trp liv po apo-tolov p íkladu. Utrpení pro Krista a jeho u ení nazývá dokonce milostí (Fp 1,29). B h v n m dává posilu (1Te 2,2; 2K 1,5), cofl dává záruku kone ného vít zství (8,36637), t ebafl ne vfdy viditelného a uznávaného sv tem. šJak je psáno: »Denn jsme pro tebe vydáváni na smrt, jsme jako ovce ur ené na poráfku.« Ale v tom ve v-em slavn vít zíme mocí toho, který si nás zamiloval.ö (8,36637)

VII. Záv r

Svémi obrazy církve Pavel vystihl mistrovským zp sobem podstatu církve a jejího tajemství. St flejní je bezesporu metafora t la Kristova. Na první pohled se zdá být

¹⁴⁷ KNOCH, Otto. První a Druhý list Solu an m. Edice Stuttgartský NZ komentá . Kostelní Vyd í: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 32.

¹⁴⁸ V obdobném významovém protikladu pouflívá Pavel také obraz sv tla a tmy, noci a dne (1Te 5,5; 13,12).

¹⁴⁹ Zde je pouflit pro p ílnutí ke sv tu výraz .

názorným a snadno pochopitelným. To ale platí pouze v tom případě, pokud zstaneme na rovině alegorie těla jako organismu společnosti. Při hlubším pohledu objevíme podivuhodné spojení Ježíše Krista a jeho lidu v mystickém spojení. Je to jak pozemská realita, tak i nadpozemská, metafyzická a eschatologická, zárodek nového stvoření. Pavel veden Duchem svatým vystihl toto spojení zmrtvýchvstalého Krista se svou církví opravdu obdivuhodně.

Zároveň propojil sakramentální význam těla Kristova s jeho významem ekleziálním. Nejsou to dva pojmy, které leží vedle sebe, ale harmonická jednota, prolínání, perichoreze. Díky sjednocení v sakramentálním Kristově těle roste jednota církve jako jednoho těla s mnoha údě, které se navzájem potěbují a doplňují. Tato organická jednota je možná díky působení Ducha svatého.

Významovou bohatost pojmu Pavel ukazuje používáním dalších obrazů, jako pole, setba Boží, stavba nebo chrám, ze kterých se skládá celá mozaika církve. Každý z nich ukazuje na určitý aspekt, charakteristický rys, který chtěl Pavel v tom kterém momentu zdraznit. Skoro by se zdálo, že pro určitou situaci vidí vhodnou alegorii a čím více o ní uvažuje, tím pozoruhodnější souvislosti ho napadají a tím více tento obraz rozvíjí. Za povšimnutí stojí rovněž didaktické působení, které Pavel tyto obrazy používá tak, aby mohl učinit na jednání konkrétních křesťanů v konkrétní situaci.

Je pro Pavla každá jednotlivá obec i celek křesťanstva (universální církev). Partikulární a universální rozměr církve se v Pavlových listech vzájemně prolíná a nelze tyto významy zcela oddělit. Nelze říci, že by pro něho byly primární jednotlivé obce a nad nimi nějaký zastřešující fenomén toho, co mají všechny obce společné. A není tomu ani naopak. Je zřejmé, že Pavel se obracel ke konkrétním obcím, kterým psal především o konkrétních záležitostech, které se jich týkaly. Na druhou stranu to ale neznamená, že se v pozadí jeho argumentace nedá vytvořit jasné v domě jedné církve Kristovy, spojující všechny křesťany. Když naléhavě vybízí k jednotě, je zřejmé, že tím nemá na mysli jen místní spojení. Pavlovo v domě sounáležitosti celé církve nakonec dokresluje i sbírka pro jeruzalémské chudé, která byla jeho projektem.

V Pavlově době nebyly ještě vytvořeny církevní úřady, jak je známe z pozdější doby. Nicméně zmínky o vedoucích v církvi a dalších funkcích u Pavla nalezneme. Nevidí v nich ale nástroj vlastní seberealizace lidí, kteří je zastávají, ale obdarování Duchem svatým pro službu místnímu spojení a tím i celé církvi. Neoddukuje také dary, včetně hierarchické, od darů, které bychom mohli nazvat dnešní terminologií charismatickými. Podstatné pro něho je, že každý dar je potřebný a nikdo v církvi není neobdarován.

S vedením, a to nejen v církvi, je úzce spjat pojem autorita. Je velmi zajímavé a poučné i pro dnešní dobu, jak Pavel vnímá a obhájí svou autoritu. Odvozuje ji zásadně od Krista, kterým byl povolán hlásat evangelium a zmocnit autoritu v církvi vykonávat. Není to ale svévolná autorita vrchnosti, ale, a to může znít jako oxymoron, autorita zodpovědného služebníka.

Zbývá odpovědět na základní, zdánlivě prostou otázku, která je formulována v předcházející kapitole, a která je implicitně přítomná v celé této práci: jak Pavel teologicky chápal církev? Odpověď zřejmě neodvodí, nemůže být ani stručná, ani vyčerpávající.

Pripome me si tedy závrem alespo klíové momenty, které k Pavlovu pojetí církve neodmysliteln patří.

- Církev je dílem Božím, nikoli lidským. Cesta k Bohu vede skrze Ježíše Krista (1K 3,23). Tento Pavel v dle sledn teocentrický a christocentrický pohled je vyjádřen shrnujícím výrazem šcírkvě Boží v Kristu (1Te 2,14).
- Do církve člověk nevstupuje, ale je Bohem povolán (1,7). Vede do ní cesta víry, která je zpečetěna ve křtu (1K 12,13). Mocí křtu je člověk ospravedlněn, osvobozen z moci hříchu a flíje v Božím přátelství (1,6,10).
- Církev je otevřenou společností lidí různého pvozu a společného postavení, v jehož středu je Kristus (Ga 3,28). Základním poznávacím znamením křesťanstva a svatých evangelíů má být vzájemná láska, pramenící z lásky Kristovy k církvi (2K 5,14).
- Církev je podstatným způsobem společností eucharistie, při které koná Kristus odkaz a ve které je on sám tajemným přítomen (1K 11,26n).
- V církvi působí Duch svatý, tvůrce jednoty a dárce rozličných darů, které slouží celé církvi. Nejvzácnějším darem Ducha je pak láska Boží (1,5,5)
- Církev flíje ve světě, ale má mít Ducha Kristova (1,8,9). To znamená dle sledn odmítat to, co s Kristem nemá nic společného nebo je s ním dokonce v rozporu (1K 10,14.21; 2K 6,14n).

Jistě to není vše, co by se dalo vyjíst z Pavlových listů o jeho pojetí církve. Ale ani kdyby byla tato nebo jiné práce sebeobsáhlejší, nemůžeme pojmout všechno to, co o těchto věcech zůstalo jen v Pavlově mysli, aniž by své myšlenky písemně zaznamenal. Přesto můžeme s vděčností konstatovat, že aťkoli Pavel fládnou soustavnou teologií církve nevypracoval, zůstávají jeho slova o církvi navždy základními a nepominutelnými pilíři každé ekleziologie.

Seznam literatury

Prameny

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2008.

Jeruzalémská Bible. Kostelní Vydání: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

Bible. Český studijní překlad. Praha: Nakladatelství KMS, 2009.

Čecko-český Nový zákon. Praha: Česká biblická společnost, 2011.

Komentáře a slovníky

CARSON, D.A. a MOO, D.J. Úvod do Nového zákona. Praha: Návrat domů, 2008.

KNOCH, Otto. První a Druhý list Solu an m. Edice Stuttgartský NZ komentář. Kostelní Vydání: Karmelitánské nakladatelství, 2000.

KREMER, Jacob. Druhý list Korin an m. Edice Stuttgartský NZ komentář. Kostelní Vydání: Karmelitánské nakladatelství, 1990.

MAYER, Bernhard. List Filipan m. List Filemonovi. Edice Stuttgartský NZ komentář. Kostelní Vydání: Karmelitánské nakladatelství, 2000.

Nový biblický slovník, Ed. DOUGLAS, J. D. Praha: Návrat domů, 1996.

ORTKEMPER, Franz Josef. První list Korin an m. Edice Stuttgartský NZ komentář. Kostelní Vydání: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

POKORNÝ, Petr a HECKEL, Ulrich. Úvod do Nového zákona. Praha: Vyšehrad, 2013.

RADL, Walter. List Gala an m. Edice Stuttgartský NZ komentář. Kostelní Vydání: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

SOUŠEK, Josef B. Čecko-český slovník k Novému zákonu. Praha: Kalich, 2003.

THEOBALD, Michael. List Říman m. Edice Stuttgartský NZ komentář. Kostelní Vydání: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

Základní literatura

DUNN, James D.G. The Theology of Paul the Apostle. Edinburg: Clark, 1998.

HAINZ, Josef. Kirche im Werden. München, Paderborn-Wien: Verlag Ferdinand Schöningh, 1976.

HAINZ, Josef. Koinonia: Kirche als Gemeinschaft bei Paulus. Regensburg: Pustet, 1982.

KERTLEGE, Karl. Gemeinde und Amt im Neuen Testament. München: Kösel-Verlag, 1972.

KLAUCK, Hans Josef. Gemeinde zwischen Haus und Stadt: Kirche bei Paulus. Freiburg im Breisgau: Herder, 1992.

NOLLAND, John. Paul and his theology. Ed. PORTER, Stanley E. Leiden: Brill, 2006.

RYŠKOVÁ, Mireia. Pavel z Tarsu a jeho sv. Rukopis k vydání, 2014.

SCHLIER, Heinrich . Grundzüge einer paulinischen Theologie. Leipzig : St. Benno, 1981.

Svatý Pavel, synagoga a církev. Teologické úvahy nad řídovsko ók es anskými vztahy. Ed. DUKA, Dominik. Brno: CDK, 1995.

VERBRUGGE, Verlyn D. Paul's style of church leadership illustrated by his instructions to the Corinthians on the collection. San Francisco: Mellen Research University Press, 1992.

WIKENHAUSER, Alfred. Die Kirche als der mystische Leib Christi nach dem Apostel Paulus. Münster i. W. : Verlag der Aschendorffschen Verlagsbuch-handlung, 1937.

fiENÍŤEK, Pavel. T lo Kristovo. eské Bud jovice 2004. Diplomová práce. Jiho eská universita v eských Bud jovicích, Teologická fakulta.

fiILKA, Franti-ek. Pavel z Tarsu a apo-tolský v k k es anské církve. Praha : Kalich, 1983.

Sekundární literatura

BORNKAMM, G. Apo-tol Pavel. Praha: Kalich, 1998.

Dictionary of Paul and his letters. Ed. HAWTHORNE, F ó MARTIN, R. P. ó REID, D. G. Leicester: Inter Varsity Press, 1993.

DUNN, James D.G. The new perspective on Paul. Grand Rapid, Michigan : W. B. Erdmans Pub. Co., 2008.

GNILKA, J. Paulus von Tarsus. Apostel und Zeuge. Freiburg ó Basel ó Wien: Herder, 1996.

MARKSCHIES, Christoph. Mezi dv ma sv ty. Praha: Vy-ehrad, 2005.

McRAY, John. Paul, his Life and Teaching. Grand Rapids, Michigan, W. B. Erdmans Pub. Co., 2002.

MÜLLER, Gergard Ludwig. Dogmatika pro studium i pastoraci. Kostelní Vyd í: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

RATZINGER, Josef. Církev jako spole enství. Praha: Zvon, 1994.

RYŤKOVÁ, Mireia. Doba Ježí-e Nazaretského. Praha: Karolinum, 2008.

SCHLIER, Heinrich. Grundzüge einer paulinischen Theologie, Leipzig: St. Benno, 1981.

SCHNELLE, Udo. Paulus, Leben und Denken. Berlin 2003.

SOU EK, Josef B. Teologie apo-tola Pavla. Praha: Kalich, 1982.

TRILLING, Wolfgang. Apo-tol Pavel. Misioná a teolog. Praha: Vy-ehrad, 1994.

VOUGA, Francois. Teologie Nového zákona, Jihlava: Mlýn 2009.

Webové stránky

<http://www.bibleserver.com/>

<http://www.greekbible.com/>

<http://www.bible-online.cz/>

<http://www.sbl-site.org/>

<https://www.teknia.com/greek-dictionary/>

Software

TheophilosTM, version 3.1.5

Veškeré citace z Bible v českém jazyce, uvedené v této práci, jsou podle českého ekumenického překladu Bible, BS, 2008, s použitím elektronického zdroje <http://www.bibleserver.com/>.

Citace z českého originálu Nového zákona jsou podle českého Nového zákona, BS, 2011, s použitím elektronického zdroje <http://www.greekbible.com/>.

Překlady cizojazyčných textů provedl autor této práce.